
**İstilik effekti yaradan qazlar –
1-ci hissə: İstilik effekti yaradan
qazların emissiyalarının və
təmizlənməsinin miqdar analizi və
hesabat edilməsi üçün təşkilat
səviyyəsində texniki xüsusiyyətlər
və təlimat**

**Greenhouse gases
Part 1: Specification with guidance at the
organization level for quantification and
reporting of greenhouse gas emissions and
removals**

Bu standart Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutunun icazəsi olmadan tam və ya hissə-hissə yenidən çap oluna, çoxaldıla və yayıla bilməz

Elçin İsaqzadə küç., 7-ci köndələn

Telefon: +994125149308

Email: office@azstand.gov.az

MÜQƏDDİMƏ

1. Bu standart “Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu” PHŞ tərəfindən işlənilib hazırlanıb və təqdim edilib və “Ekologiya” standartlaşdırma üzrə Texniki Komitədə (AZSTAND/TK 09) baxılıb.
2. “Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu” PHŞ-nin “_____” _____2024-cü il tarixli _____ sayılı Qərarı ilə təsdiq edilib.
3. Bu standart ISO 14064–1:2018 beynəlxalq standartı ilə eynidir (İDT).
4. This standart is identical (İDT) to the international standard ISO 14064–1:2019
5. Dövlət standartında müəyyən edilən tələblərin beynəlxalq standartlara, norma, qayda və tövsiyələrə və digər dövlətlərin müvafiq mütərəqqi milli standartlarına, elm, texnika və texnologiyanın müasir nailiyyətlərinə əsaslanmasını müəyyən etmək üçün standartın ilkin yoxlama müddəti 2025-ci il, dövrü yoxlama müddəti ildə 1 dəfədir.

ÖN SÖZ

Beynəlxalq Standartlaşdırma Təşkilatı (ISO) milli standartlaşdırma orqanlarının (ISO-nun üzv orqanları) ümumdünya federasiyasıdır. Beynəlxalq standartların hazırlanması işi adətən ISO-nun texniki komitələri vasitəsilə həyata keçirilir. Texniki komitənin yaradılma məqsədini təşkil edən predmetdə maraqlı olan hər bir üzv orqan həmin komitədə təmsil olunmaq hüququna malikdir. Bu işdə ISO ilə əlaqələndirmə şəraitində, beynəlxalq təşkilatlar, həmçinin hökumət və qeyri-hökumət təşkilatları da iştirak edir. ISO bütün elektrotexniki standartlaşdırma məsələlərində Beynəlxalq Elektrotexnika Komissiyası (IEC) ilə yaxından əməkdaşlıq edir.

Bu sənədi hazırlamaq üçün istifadə olunan və onun sonrakı yenilənmələri üçün nəzərdə tutulan prosedurlar ISO/IEC Direktivlərinin 1-ci hissəsində təsvir edilir. Müxtəlif növ ISO sənədləri üçün tələb olunan fərqli təsdiq meyarları xüsusilə qeyd edilməlidir. Bu sənəd ISO/IEC Direktivlərinin 2-ci hissəsinin redaksiya qaydalarına uyğun olaraq tərtib olunub (bax: www.iso.org/directives).

Bu sənədin bəzi elementlərinin patent hüquqlarının predmeti ola biləcəyi ehtimalına diqqət yetirilir. ISO bu cür patent hüquqlarının hər hansı birinin və ya hamısının müəyyən edilməsinə görə məsuliyyət daşımır. Sənədin hazırlanması zamanı müəyyən edilmiş hər hansı patent hüquqlarının təfərrüatları "Giriş" bölməsində və/yaxud ISO-nun daxil olmuş patent bəyannamələrinin siyahısında (bax: www.iso.org/patents) təqdim olunacaq.

Bu sənəddə istifadə edilən hər hansı ticarət adı istifadəçilərin rahatlığı üçün verilən informasiyadır və

onun dəstəkləndiyini ehtiva etmir.

Standartların könüllü xarakter daşmasının, habelə ISO-nun uyğunluğun qiymətləndirilməsi ilə bağlı xüsusi termin və ifadələrinin mənasının izahı və ISO-nun Dünya Ticarət Təşkilatının Ticarətdə Texniki Maneələr haqqında sazişinin prinsiplərinə riayət etməsi barədə məlumat əldə etmək üçün www.iso.org/iso/foreword.html veb-saytına nəzər salın.

Bu sənəd ISO/TC 207, Ətraf mühitin idarə edilməsi standartı üzrə Texniki Komitə, SC 7 İstixana qazlarının idarə edilməsi və əlaqədar fəaliyyətlər üzrə Altkomitə tərəfindən hazırlanmışdır.

Sənədin ikinci nəşri texniki baxımdan nəzərdən keçirilmiş birinci nəşri (ISO 14064-1:2006) ləğv və əvəz edir.

Əvvəlki nəşrlə müqayisə edilmiş əsas dəyişikliklər aşağıdakı kimidir:

— Hesabatlılıq sərhədlərinə yeni yanaşma tətbiq edilməklə, dolayı emissiyaların uçota daxil edilməsi və uçotunun genişləndirilməsi asanlaşdırılmışdır. Bu dəyişiklik dolayı emissiyaların əhəmiyyətini və ciddiliyini qəbul edərək bütün dəyər zənciri üzrə dolayı emissiyaların daha çox növünü əhatə edən İQ inventarları hazırlayan təşkilatların sayının getdikcə artması nəzərə alınaraq edilmişdir.

— "Digər dolayı İQ emissiyaları" adlı İQ emissiyaları kateqoriyasının adı "dolayı İQ emissiyaları"na dəyişdirilmişdir. Dolayı İQ emissiyalarının beş xüsusi kateqoriyaya təsnif edilməsi üzrə tələblər və təlimatlar təqdim edilmişdir. Aydınlaşdırma və asan anlaşılma məqsədilə "əməliyyat sərhədləri" ifadəsi "hesabatlılıq sərhədləri" ilə əvəz edilmişdir.

— Aydınlaşdırma məqsədilə, İQ miqdar analizi və biogen karbon və elektrik enerjisi ilə əlaqəli İQ emissiyalarının uçotu kimi müəyyən elementlərin məruzə edilməsi üzrə yeni tələblər və təlimat əlavə edilmişdir.

ISO 14064 seriyasının bütün hissələrinin siyahısını ISO veb-saytında tapa bilərsiniz.

Hazırkı sənəd təşkilat səviyyəsində istilik effekti yaradan qazlarının emissiyalarının və təmizlənməsinin miqdar analizi və məruzə edilməsi üzrə ümumi standartdır.

Bu sənədlə bağlı hər hansı rəy və ya suallar istifadəçinin milli standartlaşdırma qurumuna yönəldilməlidir. Bu qurumların tam siyahısını www.iso.org/members.html veb-saytında tapa bilərsiniz.

GİRİŞ

0.1 Ümumi məlumat

Antropogen fəaliyyətdən qaynaqlanan iqlim dəyişikliyi dünyanın üzləşdiyi ən böyük problemlərdən biri hesab edilir və gələcək onilliklər ərzində biznesə və insanlara təsir etməyə davam edəcək.

Iqlim dəyişikliyi həm insanlara, həm də təbii sistemlərə təsir edir və resursların mövcudluğu, iqtisadi fəaliyyət və insanların rifahı üçün ciddi fəsadlara səbəb ola bilər. Bu problemin aradan qaldırılması məqsədilə Yer atmosferində istilik effekti yaradan qazlarının (İQ) konsentrasiyasının azaldılması, eləcə də iqlim dəyişikliyinə uyğunlaşmanın asanlaşdırılması üçün dövlət və özəl təşkilatlar tərəfindən beynəlxalq, regional, milli və yerli təşəbbüslər hazırlanır və həyata keçirilir.

Mövcud elmi biliklərin əsasında iqlim dəyişikliyi təhlükəsinin aradan qaldırılması üçün effektiv və progressiv tədbirlərin görülməsinə ehtiyac var. ISO elmi biliklərin iqlim dəyişikliyi problemini həll etməyə kömək edəcək alətlərə çevrilməsini dəstəkləyən sənədlər hazırlayır.

İstixana qazlarının azaldılması təşəbbüsləri istilik effekti yaradan qazlarının emissiyalarının və/və ya təmizlənməsinin miqdar analizi, monitorinqi, məruzə edilməsi və verifikasiyasına əsaslanır.

ISO 14060 standartlar ailəsi azkarbonlu iqtisadiyyat vasitəsilə dayanıqlı inkişafı dəstəkləmək və bütün dünyada təşkilatlar, layihə tərəfdarları və maraqlı tərəflərə fayda vermək üçün istilik effekti yaradan qazlarının emissiyaları və təmizlənməsinin miqdar analizi, monitorinqi, məruzə edilməsi və validasiya və ya verifikasiya edilməsi üçün aydınlıq və şəffaflığı təmin edir. ISO 14060 standartlar ailəsinin istifadəsi xüsusi olaraq:

- istilik effekti yaradan qazlarının miqdar analizinin ekoloji tamlığını artırır;
- İ istilik effekti yaradan qazlarının miqdar analizi, monitorinqi, məruzə edilməsi və validasiya və ya verifikasiya edilməsinin etibarlılığı, ardıcılığı və şəffaflığını artırır;
- istilik effekti yaradan qazlarının idarə edilməsi strategiyaları və planlarının hazırlanması və həyata keçirilməsini asanlaşdırır;
- Emissiyaların azaldılması və ya təmizlənmənin artırılması ilə təsirin azaldılması tədbirlərinin hazırlanması və reallaşdırılmasını asanlaşdırır;
- istilik effekti yaradan qazlarının emissiyalarının azaldılması və/və ya istilik effekti yaradan qazlarının təmizlənməsinin artırılması ilə bağlı performans və irəliləyişi izləmək imkanını asanlaşdırır.

ISO 14060 standartlar ailəsinin tətbiq edilməsi aşağıdakıları əhatə edir:

- emissiyaların azaldılması imkanlarının müəyyən edilməsi və enerji istehlakını azaltmaqla gəlirliliyin artırılması kimi korporativ qərarlar;
- maliyyə riskləri, tənzimləmə riskləri, təchizat zənciri riskləri, məhsul və müştəri riskləri, məhkəmə çəkişməsi riskləri, reputasiya riskləri daxil olmaqla iqlimlə bağlı risklər və biznes üçün imkanlar (məsələn, yeni bazar, yeni biznes modeli) kimi risk və imkanların idarə edilməsi;
- istilik effekti yaradan qazlarla bağlı könüllü reyestrlərdə iştirak və ya dayanıqlılıq hesabatlarının verilməsi təşəbbüsləri kimi könüllü təşəbbüslər;
- istilik effekti yaradan qazlarla bağlı kvota və ya kreditlərin alqı-satqısı kimi bazarlar;
- erkən tədbirlərlə bağlı kredit, razılaşmalar və ya milli və yerli hesabat təşəbbüsləri kimi istilik effekti yaradan qazlarla bağlı tənzimləyici/hökumət proqramları.

Hazırkı sənəd təşkilat səviyyəsində istilik effekti yaradan qazlarının inventarlarının layihələndirilməsi, hazırlanması, idarə edilməsi və məruzə edilməsi ilə bağlı prinsip və tələbləri əhatə edir. Bura istilik effekti yaradan qazlarının emissiyası və təmizlənməsi hədlərinin müəyyən edilməsi, təşkilatda İQ emissiyası və təmizlənməsinin miqdar analizi, İQ idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsinə istiqamətlənmiş xüsusi fəaliyyət və tədbirlərin müəyyən edilməsi üçün tələblər daxildir. O, inventarın keyfiyyətinin idarə edilməsi, məruzə edilməsi, daxili auditi və təşkilatın verifikasiya tədbirləri ilə bağlı məsuliyyətləri üzrə tələb və təlimatları da əhatə edir.

ISO 14064-2 layihə çərçivəsində emissiyaların baza buraxılış səviyyəsinin müəyyən edilməsi, monitorinqi, miqdar analizi və məruzə edilməsi ilə bağlı prinsip və tələbləri əhatə edir. Burada əsas diqqət İQ layihələrinə və ya İQ emissiyalarının azaldılmasına və/və ya İQ təmizlənməsinin artırılmasına istiqamətlənmiş layihə əsaslı tədbirlərə verilir. O, İQ layihələrinin yoxlanılması və təsdiqlənməsi üçün əsas yaradır.

ISO 14064-3 standartında İQ inventarları, İQ layihələri və məhsulların karbon izi ilə əlaqədar bəyanatların təsdiqlənməsi üçün tələblər təsvir edilir. Burada verifikasiya və ya validasiya prosesi, o cümlədən verifikasiya və ya validasiyanın planlaşdırılması, qiymətləndirmə prosedurları və təşkilat, layihə və məhsul səviyyəsində İQ haqqında bəyanatların qiymətləndirilməsi təsvir edilir.

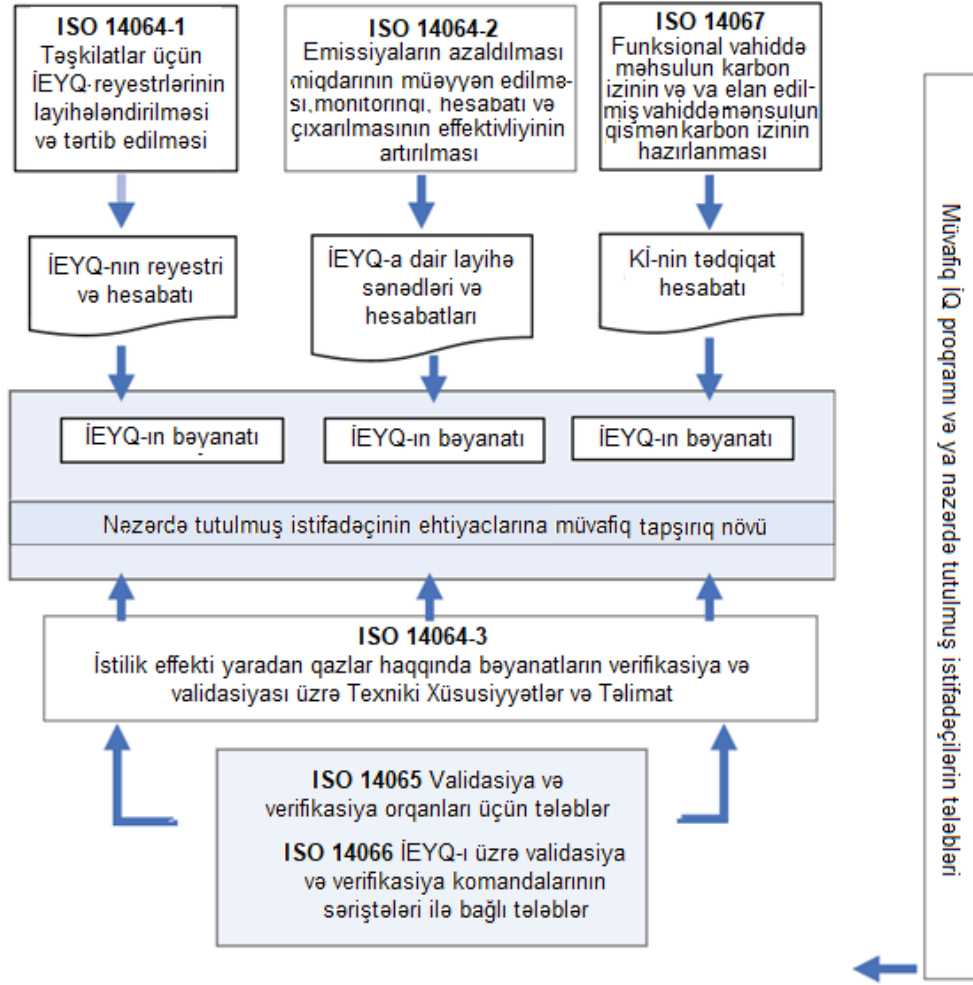
ISO 14065 standartı İQ haqqında bəyanatları validasiya və verifikasiya edən orqanlar üçün tələbləri müəyyən edir. Onun tələbləri qərəzsizlik, səriştəlilik, kommunikasiya, validasiya və verifikasiya proseslərini, validasiya və verifikasiya qurumlarının apelyasiyalar, şikayətlər və idarəetmə sistemini əhatə edir. Bu standart validasiya və verifikasiya qurumlarının qərəzsizliyi, səriştəliliyi və davamlılığı ilə əlaqədar akkreditasiya və digər yoxlama formaları üçün əsas kimi istifadə oluna bilər.

ISO 14066 standartı validasiya və verifikasiya komandalarının səriştələri ilə bağlı tələbləri müəyyən edir. O, prinsipləri əhatə edir və validasiya və ya verifikasiya komandalarının yerinə yetirməli olduğu tapşırıqların əsasında səriştə tələblərini müəyyən edir.

ISO 14067 standartı məhsulların karbon izinin miqdarının ölçülməsi üçün prinsiplər, tələblər və təlimatları müəyyən edir. ISO 14067 standartının məqsədi resurs hasilatı və xammalın əldə edilməsindən başlayaraq məhsulun istehsalı, istifadəsi və istifadə müddətinin başa çatmasına qədər davam edən məhsulun həyat dövrü mərhələləri ilə bağlı İQ emissiyalarının miqdarını müəyyən etməkdən ibarətdir.

ISO/TR 14069 standartı emissiyaların miqdar analizi və məruzə edilməsi ilə bağlı şəffaflığın artırılması üçün təlimatlar və nümunələr təmin etməklə istifadəçilərin hazırkı sənədi tətbiq etməsinə kömək edir. O, hazırkı sənədlə bağlı əlavə təlimat vermir.

Şəkil 1 ISO 14060 İQ standartları ailəsi arasındakı əlaqəni göstərir.

Şəkil 1 — ISO 14060 İQ standartları ailəsi arasında əlaqə

0.2 Hazırkı sənəddə istifadə edilən əsas İQ miqdar analizi anlayışları

Bu sənəd bir neçə il ərzində hazırlanmış bir çox əsas anlayışları ehtiva edir. Ədəbiyyat hissəsində verilmiş istinadlar bu anlayışlarla bağlı əlavə təlimatları (nümunələri) təmin edir.

0.3 Bu sənəddəki “sənədləşdirmək”, “izah etmək” və “əsaslandırmaq” terminlərinin vacibliyi

a) Hazırkı sənədin bəzi bəndlərində bu sənədin istifadəçilərindən müəyyən yanaşmaların və ya qəbul edilmiş qərarların istifadəsini sənədləşdirmələri, izah etmələri və əsaslandırmaları tələb olunur.

b) “Sənədləşdirmək” dedikdə, müvafiq məlumatların yazılı formada toplanması və saxlanması nəzərdə tutulur.

c) “İzah etmək” termini iki əlavə meyarı ehtiva edir:

d) yanaşmaların necə istifadə edilməsini və ya qərarların necə qəbul edilməsini təsvir etmək; və

e) yanaşmaların niyə seçilməsini və ya qərarların niyə qəbul edilməsini təsvir etmək.

“Əsaslandırmaq” termini əlavə üçüncü və dördüncü meyarları ehtiva edir:

f) alternativ yanaşmaların niyə seçilməməsini izah etmək; və

g) dəstəkləyici məlumat və ya təhlili təmin etmək

MÜNDƏRİCAT

LAYİHƏ

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT STANDARTI

**İstilik effekti yaradan qazlar – 1-ci hissə:
İstilik effekti yaradan qazların emissiyalarının və
təmizlənməsinin miqdar analizi və hesabat edilməsi
üçün təşkilat səviyyəsində texniki xüsusiyyətlər
və təlimat**

AZS ISO 14064-1:2024

**Greenhouse gases – Part 1: Specification with
guidance at the project level for quantification,
monitoring and reporting of greenhouse gas
emission reductions or removal enhancements**

Tətbiq edilmə tarixi “ ” 2024-cü il

1 TƏTBİQ SAHƏSİ

Bu sənəd istilik effekti yaradan qazlarının (İQ) emissiyalarının və təmizlənməsinin miqdar analizi və məruzə edilməsi üçün təşkilat səviyyəsində prinsipləri və tələbləri müəyyən edir. Buraya təşkilatın İQ inventarının layihələndirilməsi, hazırlanması, idarə edilməsi, məruzə edilməsi və verifikasiyası ilə bağlı tələblər daxildir.

ISO 14064 standartlar seriyası İQ proqramından asılı olmadan tətbiq edilir. İQ proqramı mövcud olduğu halda bu İQ proqramının tələbləri ISO 14064 standartlar seriyasının tələblərinə əlavə hesab edilir.

2 NORMATİV İSTİNADLAR

Bu standartda normativ sənədlərə heç bir istinad yoxdur.

3 TERMİN VƏ TƏRİFLƏR

Bu sənədin məqsədləri üçün aşağıdakı terminlər və təriflər tətbiq edilir.

ISO və IEC, standartlaşdırmada istifadə üçün terminoloji məlumat bazalarını aşağıdakı veb-ünvanlarda saxlayır:

- ISO Onlayn axtarış platforması — <https://www.iso.org/obp>
- IEC Elektropediya — <http://www.electropedia.org>

3.1 İstilik effekti yaradan qazlara aid terminlər**3.1.1****İstilik effekti yaradan qazlar (İQ)****GHG**

Yer səthi, atmosfer və buludların buraxdığı infraqırmızı radiasiya spektri həddində konkret dalğa uzunluğuna malik radiasiyanı udan və yayan, təbii və antropogen mənşəli qazşəkilli element

Təriflə dair qeyd 1: İstixana qazlarına karbon qazı (CO₂), metan (CH₄), azot oksidi (N₂O), hidrotorkarbonlar (HFC), perftorkarbonlar (PFC) və kükürd heksaflorid (SF₆) daxildir.

Təriflə dair qeyd 2: İQ-lərin digər nümunələri İqlim Dəyişikliyi üzrə Hökumətlərarası Panelin (IPCC) Qiymətləndirmə Hesabatında[11] verilmişdir.

3.1.2

İstilik effekti yaradan qazların mənbəyi

İQ mənbəyi

İQ-nin (3.1.1) atmosfərə buraxıldığı proses

3.1.3

İstilik effekti yaradan qazların uducusu

İQ uducusu

atmosferdən İQ-ni (3.1.1) təmizləyən proses

3.1.4

İstilik effekti yaradan qazların rezervuarı

İQ rezervuarı

atmosferdən başqa, İQ (3.1.1) toplamaq, saxlamaq və buraxmaq qabiliyyətinə malik olan komponent

3.1.5

İstilik effekti yaradan qazların emissiyası

İQ emissiyası

İQ-nin (3.1.1) atmosfərə buraxılması

3.1.6

İstilik effekti yaradan qazların təmizlənməsi

İQ təmizlənməsi

İQ uducuları (3.1.3) tərəfindən İQ-nin (3.1.1) atmosferdən təmizlənməsi

3.1.7

İstilik effekti yaradan qazların emissiyası əmsalı

İQ emissiyası əmsalı

İQ üzrə fəaliyyət məlumatlarını (3.2.1) İQ emissiyası (3.1.5) ilə əlaqələndirən əmsal

3.1.8

İstilik effekti yaradan qazların təmizlənməsi əmsalı

İQ təmizlənməsi əmsalı

İQ üzrə fəaliyyət məlumatlarını (3.2.1) İQ təmizlənməsi (3.1.6) ilə əlaqələndirən əmsal

Təriflə bağlı qeyd 1: İQ təmizlənməsi əmsalına oksidləşmə komponenti daxil ola bilər.

3.1.9

İstilik effekti yaradan qazların birbaşa emissiyası

birbaşa İQ emissiyası

təşkilatın (3.4.2) mülkiyyətində və ya nəzarətində olan İQ mənbələrindən (3.1.2) İQ emissiyası (3.1.5)

Təriflə bağlı qeyd 1: Bu sənəd təşkilati sərhədləri müəyyən etmək üçün kapital payı və ya nəzarət (maliyyə və ya əməliyyat nəzarəti) anlayışlarından istifadə edir.

3.1.10

İstilik effekti yaradan qazlarının birbaşa təmizlənməsi birbaşa

İQ təmizlənməsi

təşkilatın (3.4.2) mülkiyyətində və ya nəzarətində olan İQ uducuları (3.1.3) tərəfindən İQ təmizlənməsi (3.1.6)

3.1.11**istilik effekti yaradan qazlarının dolayı emissiyası dolayı İQ emissiyası**

təşkilatın (3.4.2) əməliyyat fəaliyyəti nəticəsində yaranan, lakin təşkilatın mülkiyyətində və ya nəzarətində olmayan İQ mənbələrindən (3.1.2) qaynaqlanan İQ emissiyası (3.1.5)

Təriflə bağlı qeyd 1: Bu emissiyalar adətən dəyər zəncirinin əvvəlki və/və ya sonrakı mərhələlərində əmələ gəlir.

3.1.12**qlobal istiləşmə potensialı QİP**

istilik effekti yaradan qazlarının (3.1.1) radiasiya xassələrinə əsaslanan, verilmiş istilik effekti yaradan qazının vahid kütləsinin müasir atmosferdə verilmiş zaman müddətində impulsu emissiyasından sonra formalaşan radiasiya təsirini karbon dioksidin (CO₂) təsirinə nisbətə ölçən indeks

3.1.13**karbon dioksid ekvivalenti CO_{2e}**

İQ-nin (3.1.1) radiasiya təsirinin karbon dioksidin təsiri ilə müqayisəsi üçün istifadə edilən vahid

Təriflə bağlı qeyd 1: Karbon dioksid ekvivalenti verilmiş istilik effekti yaradan qazının kütləsini onun qlobal istiləşmə potensialına (3.1.12) vurmaqla hesablanır.

3.2 İQ-lərin inventarlaşdırılması prosesi ilə əlaqəli terminlər**3.2.1****İstilik effekti yaradan qazlar üzrə fəaliyyət məlumatları İQ üzrə fəaliyyət məlumatları**

İQ emissiyası (3.1.5) və ya İQ təmizlənməsi (3.1.6) ilə nəticələnin fəaliyyətin kəmiyyət ölçüsü

NÜMUNƏ İstehlak olunan enerjinin, yanacaqın və ya elektrik enerjisinin, istehsal olunan materialların, göstərilən xidmətlərin miqdarı, təsirə məruz qalan torpaqların sahəsi.

3.2.2**ilkin məlumatlar**

prosesin və ya fəaliyyətin birbaşa ölçmə nəticəsində və ya birbaşa ölçmələrə əsaslanan hesablama nəticəsində əldə edilən kəmiyyət parametri

Təriflə bağlı qeyd 1: İlkin məlumatlara İQ emissiyası əmsalları (3.1.7) və ya İQ təmizlənməsi əmsalları (3.1.8) və/yaxud İQ üzrə fəaliyyət məlumatları (3.2.1) daxil ola bilər.

3.2.3**konkret yerə xas olan məlumatlar**

təşkilati sərhəd (3.4.7) daxilində əldə edilmiş ilkin məlumatlar (3.2.2)

Təriflə bağlı qeyd 1: Bütün konkret yerə xas olan məlumatlar ilkin məlumatlardır, lakin bütün ilkin məlumatlar konkret yerə xas olan məlumatlar deyil.

3.2.4**ikinci dərəcəli məlumatlar**

ilkin məlumatlardan (3.2.2) başqa digər mənbələrdən əldə edilən məlumatlar

Təriflə bağlı qeyd 1: Bu cür mənbələrə məlumat bazaları və səlahiyyətli orqanlar tərəfindən validasiya edilmiş nəşr olunmuş ədəbiyyat daxil ola bilər.

3.2.5

istilik effekti yaradan qazlar haqqında bəyanat

İQ bəyanatı

Daha öncə: İQ mühakimələri
verifikasiya (3.4.9) və ya validasiyanın (3.4.10) predmetini təmin edən faktiki və obyektiv bəyannamə

Təriflə bağlı qeyd 1: İQ bəyanatı müəyyən zamanda təqdim oluna və ya müəyyən dövrü əhatə edə bilər.

Təriflə bağlı qeyd 2: Məsul tərəfin (3.4.3) təqdim etdiyi İQ bəyanatı aydın şəkildə müəyyən edilməli, verifikator (3.4.11) və ya validatorun (3.4.12) münasib meyarlara uyğun şəkildə ardıcıl qiymətləndirmə və ya ölçmədən keçməyə hazır olmalıdır.

Təriflə bağlı qeyd 3: İQ bəyanatı İQ hesabatında (3.2.9) və ya İQ layihəsi (3.2.7) planında təqdim edilə bilər.

3.2.6

istilik effekti yaradan qazlarının inventarı

İQ inventarı

İQ mənbələrinin (3.1.2) və İQ uducularının (3.1.3), habelə onların miqdarı müəyyən edilmiş İQ emissiyalarının (3.1.5) və İQ təmizlənmələrinin (3.1.6) siyahısı

3.2.7

istilik effekti yaradan qazlarının layihəsi

İQ layihəsi

İQ baza buraxılış səviyyəsi şərtlərini dəyişdirən və İQ emissiyalarının (3.1.5) azaldılmasına və ya İQ təmizlənməsinin (3.1.6) artırılmasına səbəb olan tədbir və ya tədbirlər

Təriflə bağlı qeyd 1: ISO 14064-2 standartında İQ baza buraxılış səviyyəsinin müəyyən edilməsi və istifadəsi haqqında məlumat təqdim olunur.

3.2.8

istilik effekti yaradan qazlarının proqramı

İQ proqramı

təşkilatdan (3.4.2) və ya İQ layihəsindən (3.2.7) kənarında İQ emissiyaları (3.1.5), İQ təmizlənməsi (3.1.6), İQ emissiyalarının azaldılması və ya İQ təmizlənməsinin artırılmasını qeydə alan, hesablayan və ya idarə edən könüllü və ya icbari beynəlxalq, milli və ya altmilli sistem və ya sxem

3.2.9

istilik effekti yaradan qazlar haqqında hesabat

İQ hesabatı

təşkilatın (3.4.2) və ya İQ layihəsinin (3.2.7) İQ ilə bağlı məlumatlarını nəzərdə tutulmuş istifadəçilərə (3.4.4) çatdırmaq üçün nəzərdə tutulmuş müstəqil sənəd

Təriflə bağlı qeyd 1: İQ hesabatına İQ bəyanatı (3.2.5) daxil ola bilər.

3.2.10

baza il

İQ emissiyaları (3.1.5) və ya İQ təmizlənməsi (3.1.6) və ya İQ ilə əlaqədar digər məlumatların vaxt keçdikcə müqayisə edilməsi üçün müəyyən edilmiş konkret keçmiş müddət

3.2.11**istilik effekti yaradan qazlarının azaldılması təşəbbüsü****İQ azaldılması təşəbbüsü**

İQ layihəsi (3.2.7) kimi təşkil edilməyən, təşkilat (3.4.2) tərəfindən fərdi və ya davamlı əsasda, birbaşa və ya dolayı İQ emissiyalarının (3.1.5) azaldılması və ya qarşısının alınması yaxud birbaşa və ya dolayı İQ təmizlənməsinin (3.1.6) artırılması məqsədilə həyata keçirilən xüsusi tədbir və ya təşəbbüs

3.2.12**monitorinq**

İQ emissiyaları (3.1.5), İQ təmizlənməsi (3.1.6) və ya İQ ilə bağlı digər məlumatların davamlı və ya dövri şəkildə qiymətləndirilməsi

3.2.13**qeyri-müəyyənlik**

dəyərlərin ölçülən miqdarla əqləbatan əlaqəyə malik paylanması xarakterizə edən, ölçmə nəticəsi ilə bağlı parametrlər

Təriflə bağlı qeyd 1: Qeyri-müəyyənlik haqqında məlumat adətən göstəricilərin ehtimal edilən kənarlaşmasını və kənarlaşmanın mümkün səbəblərinin keyfiyyət baxımından təsvirini müəyyən edir.

3.2.14**istilik effekti yaradan qazlarının ciddi dolayı emissiyası****ciddi dolayı İQ emissiyası**

təşkilat (3.4.2) tərəfindən miqdar analizi aparılan və məruz edilən, təşkilatın müəyyən etdiyi ciddilik meyarlarına uyğun gələn İQ emissiyaları (3.1.5)

3.3 Biogen materiallar və torpaqdan istifadə ilə əlaqəli terminlər**3.3.1****biokütlə**

geoloji formasiyalarda yerləşən materiallar və daşlaşmış materiallar istisna olmaqla, bioloji mənşəli materiallar

Təriflə bağlı qeyd 1: Biokütləyə üzvi materiallar (həm canlı, həm də ölü), məsələn, ağaclar, əkinlər, otlar, ağac tullantıları, yosunlar, heyvanlar, peyin və bioloji mənşəli tullantılar daxildir.

3.3.2**biogen karbon**

biokütlədən (3.3.1) qaynaqlanan karbon

3.3.3**biogen CO₂**

biogen karbonun (3.3.2) oksidləşməsindən yaranan CO₂

3.3.4**antropogen biogen****İQ emissiyası**

insan fəaliyyəti nəticəsində biogen materiallardan yaranan İQ emissiyası (3.1.5)

3.3.5

torpaqdan istifadənin birbaşa dəyişməsi

dLUC

müvafiq sərhəd daxilində insanların torpaqdan istifadəsinin dəyişməsi
Təriflə bağlı qeyd 1: Müvafiq sərhəd hesabatlılıq sərhədidir (3.4.8).

3.3.6

torpaqdan istifadə

müvafiq sərhəd daxilində insanların torpaqdan istifadəsi və ya torpaq sahələrini idarə etməsi

Təriflə bağlı qeyd 1: Müvafiq sərhəd hesabatlılıq sərhədidir (3.4.8).

3.3.7

qeyri-antropogen biogen

İQ emissiyası

təbii fəlakətlər (məsələn, meşə yanğınları və ya həşəratların yayılması) və ya təbii təkamül (məsələn, böyümə, çürümə) nəticəsində biogen materiallardan yaranan İQ emissiyası (3.1.5)

3.4 Təşkilatlar, maraqlı tərəflər və verifikasiya ilə əlaqəli terminlər

3.4.1

obyekt

vahid coğrafi sərhəd, təşkilati bölmə və ya istehsal prosesi çərçivəsində müəyyən edilməsi mümkün olan ayrıca qurğu, qurğular və ya istehsal prosesləri (stasionar və ya mobil)

3.4.2

təşkilat

məqsədlərinə çatmaq üçün öhdəlikləri, səlahiyyətləri və əlaqələri olan, vəzifə öhdəliklərini yerinə yetirən şəxs və ya şəxslər qrupu

Təriflə bağlı qeyd 1: Təşkilat anlayışına qeydiyyatlı və ya qeydiyyatsız, dövlət və ya özəl sektora aid olmasından asılı olmayaraq, fərdi sahibkar, şirkət, korporasiya, firma, müəssisə, səlahiyyətli orqan, tərəfdaşlıq, assosiasiya, xeyriyyə təşkilatı və ya qurumu və ya onların bir hissəsi və ya birləşməsi daxildir, lakin bunlarla məhdudlaşmır.

3.4.3

məsul tərəf

İQ bəyanatının (3.2.5) və İQ (3.1.1) haqqında məlumatın təmin edilməsi üçün məsuliyyət daşıyan şəxs və ya şəxslər

Təriflə bağlı qeyd 1: Məsul tərəf fiziki şəxslər və ya təşkilatın (3.4.2) və ya layihənin təmsilçisi, yaxud verifikatoru (3.4.11) və ya validatoru (3.4.12) cəlb edən tərəf ola bilər.

3.4.4

nəzərdə tutulmuş istifadəçi

İQ ilə bağlı məlumatı məruzə edən tərəflərin qərar qəbul edərkən bu məlumatlara əsaslanan tərəf kimi müəyyən etdiyi şəxs və ya təşkilat (3.4.2)

Təriflə bağlı qeyd 1: Nəzərdə tutulmuş istifadəçi müştəri (3.4.5), məsul tərəf (3.4.3), təşkilatın özü, İQ proqramının (3.2.8) administratorları, tənzimləyicilər, maliyyə icması və ya yerli icmalar, hökumət departamentləri, ümumi ictimaiyyət və ya qeyri-hökumət təşkilatları kimi digər təsirə məruz qalan maraqlı tərəflər ola bilər.

3.4.5

müştəri

verifikasiya (3.4.9) və ya validasiya (3.4.10) tələb edən təşkilat (3.4.2) və ya şəxs

3.4.6**İQ inventarının istifadə təyinatı**

təşkilat (3.4.2) və ya proqram tərəfindən nəzərdə tutulmuş istifadəçinin (3.4.4) ehtiyaclarına uyğun olaraq öz İQ emissiyalarının (3.1.5) və İQ təmizlənmələrinin (3.1.6) miqdar analizinin aparılması ilə bağlı qarşıya qoyulmuş əsas məqsəd

3.4.7**təşkilati sərhəd**

təşkilatın (3.4.2) əməliyyat və ya maliyyə nəzarətini həyata keçirdiyi və ya kapital payına malik olduğu fəaliyyətlərin və ya obyektlərin qrupu

3.4.8**hesabatlılıq sərhədi**

təşkilati sərhəd (3.4.7) daxilində məruzə edilən İQ emissiyası (3.1.5) və ya İQ təmizlənmələrinin (3.1.6), eləcə də təşkilatın (3.4.2) əməliyyat fəaliyyəti nəticəsində yaranan ciddi dolaylı emissiyaların qrupu

3.4.9**verifikasiya**

bəyanatın düzgünlüyünü və meyarlara uyğunluğunu müəyyən etmək üçün statistik məlumat və informasiyadan ibarət bəyanatın qiymətləndirilməsi prosesi

3.4.10**validasiya**

gələcək tədbirlərin nəticəsi haqqında bəyanatı dəstəkləyən mülahizələr, məhdudiyətlər və metodların ağılabatanlığının qiymətləndirilməsi prosesi

3.4.11**verifikator**

verifikasiyanın (3.4.9) aparılması və bununla bağlı hesabat verilməsi üçün məsuliyyət daşıyan səlahiyyətli və qərəzsiz şəxs

3.4.12**validator**

validasiyanın (3.4.10) aparılması və bununla bağlı hesabat verilməsi üçün məsuliyyət daşıyan səlahiyyətli və qərəzsiz şəxs

3.4.13**təminat səviyyəsi**

İQ bəyanatında (3.2.5) təminat dərəcəsi.

4 PRİNSİPLƏR**4.1 Ümumi müddəalar**

Prinsiplərin tətbiqi İQ ilə bağlı məlumatların düzgün və ədalətli olmasını təmin etmək üçün böyük əhəmiyyət daşıyır. Prinsiplər bu sənəddəki tələblərin əsasını təşkil edir və onların tətbiqi zamanı yol göstərir.

4.2 Müvafiklik

Nəzərdə tutulmuş istifadəçinin ehtiyaclarına uyğun olan İQ mənbələrini, İQ uducularını, İQ rezervuarlarını, məlumatları və metodologiyaları seçin.

4.3 Tamlıq

Bütün müvafiq İQ emissiyalarını və təmizlənmələrini əhatə edin.

4.4 Ardıcılıq

İQ ilə bağlı məlumatlar üzrə əhəmiyyətli müqayisələrin aparıla bilməsini təmin edin.

4.5 Dəqiqlik

Qərəzi və qeyri-müəyyənliyi mümkün qədər azaldın.

4.6 Şəffaflıq

Nəzərdə tutulmuş istifadəçilərin kifayət qədər inamla qərarlar qəbul etməsinə imkan vermək üçün İQ ilə bağlı kifayət qədər və müvafiq məlumatları açıqlayın.

5 İQ LAYİHƏLƏRİNƏ GİRİŞ

5.1 Təşkilati sərhədlər

Təşkilat öz təşkilati sərhədlərini müəyyən etməlidir.

Təşkilat bir və ya bir neçə obyektəndən ibarət ola bilər. Obyekt səviyyəsində İQ emissiya və ya təmizlənmələri bir və ya bir neçə İQ mənbəyi və ya uducusu vasitəsilə həyata keçirilə bilər.

Təşkilat aşağıdakı yanaşmalardan birindən istifadə edərək obyekt səviyyəsində İQ emissiyalarını və təmizlənmələrini birləşdirməlidir:

a) nəzarət: təşkilat maliyyə və ya əməliyyat nəzarətini həyata keçirdiyi obyektlərə aid bütün İQ emissiyaları və/və ya təmizlənmələrinin uçotunu aparır;

b) kapital payı: təşkilat müvafiq obyektlərin İQ emissiyaları və/və ya təmizlənmələrindən özünə düşən payın uçotunu aparır.

Birləşdirmə yanaşması İQ inventarının istifadə təyinatına uyğun olmalıdır.

QEYD 1 Obyekt səviyyəli İQ emissiya və təmizlənmələrinin birləşdirilməsinə dair nəzarət və kapital payı yanaşmalarının təşkilat səviyyəsinə tətbiqi haqqında təlimatlar Əlavə A-da verilmişdir.

Hesabatlılıqla bağlı çoxsaylı məqsəd və tələblərin müəyyən edildiyi halda (məsələn, İQ proqramı, hüquqi müqavilə və ya müxtəlif növ nəzərdə tutulmuş istifadəçilər tərəfindən), təşkilat müxtəlif birləşdirmə yanaşmalarından istifadə edə bilər.

QEYD 2 Təşkilatın İQ emissiya və təmizlənmələrinin məcmusu obyekt səviyyəsində İQ mənbə və uducularının miqdar analizi əsasında müəyyən olunur.

QEYD 3 Bir dövrdəki İQ uducusu digər bir dövrdə İQ mənbəyinə çevrilə bilər və ya əksinə.

Obyekt bir neçə təşkilatın mülkiyyətində və ya nəzarətində olduqda, bu təşkilatlar həmin obyekt üçün eyni birləşdirmə yanaşmasını qəbul etməlidir. Təşkilat tətbiq etdiyi birləşdirmə yanaşmasını sənədləşdirməli və məruzə etməlidir.

5.2 Hesabatlılıq sərhədləri

5.2.1 Hesabatlılıq sərhədlərinin müəyyən edilməsi

Təşkilat öz fəaliyyəti ilə əlaqəli olan birbaşa və dolaylı İQ emissiyalarının və təmizlənmələrinin müəyyən edilməsi daxil olmaqla, hesabatlılıq sərhədlərini müəyyən etməli və sənədləşdirməlidir.

5.2.2 Birbaşa İQ emissiyaları və təmizlənmələri

Təşkilat CO₂, CH₄, N₂O, NF₃, SF₆ və digər müvafiq İQ qrupları (hidroftorkarbonlar (HFC), perftorkarbonlar (PFC) və s.) üzrə birbaşa İQ emissiyalarının miqdarını ayrı-ayrılıqda, ton CO_{2e} ilə ifadədə müəyyən etməlidir.

Təşkilat İQ təmizlənmələrinin miqdarını müəyyən etməlidir.

5.2.3 Dolayı İQ emissiyaları

Təşkilat öz İQ inventarına hansı dolayı emissiyaların daxil edilməli olduğunu müəyyən etmək üçün proses tərtib etməli və sənədləşdirməlidir.

Bu proses çərçivəsində, təşkilat İQ inventarının istifadə təyinatını nəzərə alaraq dolayı emissiyaların ciddiliyinə dair əvvəlcədən müəyyən edilmiş meyarlarını müəyyən etməli və izah etməlidir.

İstifadə təyinatından asılı olmayaraq, meyarlar dolayı emissiyaların əhəmiyyətli miqdarlarını nəzərə almamaq və ya uyğunluq öhdəliklərindən yayınmaq üçün istifadə edilməməlidir.

Təşkilat bu meyarlardan istifadə edərək, ciddi emissiyaları seçmək məqsədilə dolayı İQ emissiyalarını müəyyən etməli və qiymətləndirməlidir.

Təşkilat bu ciddi emissiyaların miqdarını müəyyənləşdirməli və məruzə etməlidir. Ciddi dolayı emissiyaların nəzərə alınmaması əsaslandırılmalıdır.

Ciddiliyi qiymətləndirmək meyarlarına emissiyaların miqyası/həcmi, mənbələrə/uduculara təsirin səviyyəsi, məlumatlara çıxış və əlaqəli məlumatların dəqiqlik səviyyəsi (strukturun və monitorinqin mürəkkəbliyi) daxil ola bilər. Riskin qiymətləndirilməsi və ya digər prosedurlar (məsələn, alıcı tələbləri, normativ tələblər, maraqlı tərəflərin maraqları, fəaliyyətin miqyası və s.) istifadə edilə bilər (bax: ISO 13065). Əlavə təlimatlar Əlavə H-də verilmişdir.

Ciddiliyin qiymətləndirilməsi meyarlarına vaxtaşırı yenidən baxıla bilər. Təşkilat dəyişikliklər haqqında sənədləşdirilmiş məlumatları saxlamalıdır.

5.2.4 İQ inventarının kateqoriyaları

Təşkilat səviyyəsində İQ emissiyaları aşağıdakı kateqoriyalara bölünməlidir:

- birbaşa İQ emissiyalar və təmizlənmələr;
- idxal olunan enerjiden yaranan dolayı İQ emissiyaları;
- daşınmadan yaranan dolayı İQ emissiyaları;
- təşkilatın istifadə etdiyi məhsullardan yaranan dolayı İQ emissiyaları;
- təşkilatın istehsal etdiyi məhsullardan istifadə ilə əlaqəli dolayı İQ emissiyaları;
- digər mənbələrdən yaranan dolayı İQ emissiyaları.

Hər bir kateqoriyada, qeyri-biogen emissiyalar, biogen antropogen emissiyalar və, əgər miqdarı müəyyən edilərsə və məruzə edilərsə, biogen qeyri-antropogen emissiyalar bir-birindən ayrılmalıdır (bax: Əlavə D).

Təşkilat yuxarıda göstərilən kateqoriyaları obyekt səviyyəsində ayrıca sənədləşdirməlidir.

İQ emissiyaları yuxarıda göstərilən kateqoriyalara uyğun olaraq əlavə alt kateqoriyalara bölünməlidir. Alt kateqoriyalara dair nümunə Əlavə B-də təqdim olunur.

6 İQ EMISSİYALARININ VƏ TƏMİZLƏNMƏLƏRİNİN MIQDAR ANALİZİ

6.1 İQ mənbələrinin və uducularının müəyyən edilməsi

Təşkilat öz hesabatlılıq sərhədlərinə daxil edilmiş bütün müvafiq İQ mənbələrini və uducularını müəyyən etməli və sənədləşdirməlidir. Təşkilat bütün müvafiq istilik effekti yaradan qazlarını əhatə etməlidir.

İQ mənbələri və uducuları 5.2.4 bəndində göstərilmiş kateqoriyalara uyğun olaraq müəyyən edilməlidir.

Təşkilat İQ təmizlənmələri üzrə miqdar analizi aparırsa, İQ təmizlənmələrinə töhfə verən İQ uducularını müəyyən etməli və sənədləşdirməlidir.

Mənbə və uducuların müəyyən edilməsi və təsnifatı ilə bağlı təfərrüatlılıq səviyyəsi istifadə edilən miqdar analizi yanaşmasına uyğun olmalıdır.

Təşkilat İQ emissiyalarına və ya təmizlənmələrinə töhfəsi əhəmiyyətli olmayan İQ mənbələrini və ya uducularını nəzərə almaya bilər. Təşkilat hesabatı daxil olan kateqoriya və alt kateqoriyalara uyğun olaraq İQ mənbələrinin və ya uducularının nə üçün nəzərə alınmamasını müəyyən etməli və izah etməlidir (bax: 5.2.3).

6.2 Miqdar analizi yanaşmasının seçilməsi

6.2.1 Ümumi müddəalar

Təşkilat qeyri-müəyyənliyi minimuma endirən və dəqiq, ardıcıl və təkrarlana bilən nəticələr verən miqdar analizi metodologiyalarını seçməli və istifadə etməlidir.

Miqdar analizi yanaşması həmçinin texniki cəhətdən həyata keçirilə bilmə imkanlarını və xərcləri nəzərə almalıdır.

QEYD Miqdar analizi yanaşması məlumatların əldə edilməsi və mənbə yaxud uducuya aid emissiyaların və ya təmizlənmələrin müəyyən edilməsi prosesidir. İQ emissiyaları və ya təmizlənmələri haqqında məlumatlar ölçmə və ya modelləşdirmə yolu ilə əldə edilə bilər.

Təşkilat öz miqdar analizi yanaşmasını və bu yanaşmaya edilən hər hansı dəyişiklikləri izah etməli və sənədləşdirməlidir.

6.2.2 Miqdar analizi üçün istifadə olunan məlumatların seçilməsi və toplanması

Təşkilat hər bir mənbə və ya uducu üzrə birbaşa və ya dolayı emissiyalar və təmizlənmələr kimi təsnif edilən məlumatlarını müəyyən etməli və sənədləşdirməlidir. O, miqdar analizi üçün istifadə edilən bütün müvafiq məlumatlar üzrə xüsusiyyətləri müəyyən etməli və sənədləşdirməlidir (bax: 5.2.3).

QEYD 1 Miqdar analizi üçün istifadə olunan məlumatlara ilkin məlumatlar (o cümlədən, konkret yerə xas olan məlumatlar) və ikinci dərəcəli məlumatlar daxildir.

NÜMUNƏ Miqdar analizi üçün istifadə edilən məlumatlara yanacaq sərfiyyatını təyin etməyin standartı kimi yük maşınının orta yanacaq sərfiyyatı və onun xüsusiyyətləri daxil ola bilər.

QEYD 2 İQ proqramlarında miqdar analizi üçün istifadə olunan məlumatların xüsusiyyətləri adətən proqram operatoru tərəfindən müəyyən edilir.

Əlavə C-də miqdar analizi üçün istifadə olunan məlumatların seçilməsi və toplanması üzrə təlimat verilmişdir.

6.2.3 İQ miqdar analizi modelinin seçilməsi və ya işlənilib hazırlanması

Emissiya və təmizlənmələrin ölçülməsi halları istisna olmaqla, təşkilat miqdar analizi yanaşması üçün modelləri seçməli və ya işləyib hazırlamalıdır.

Model miqdar analizi üçün istifadə olunan mənbə və ya uducu məlumatlarının emissiyalara və ya təmizlənmələrə necə çevrildiyini təsvir edir. Model mülahizələrə və məhdudiyyətlərə malik fiziki proseslərin sadələşdirilmiş təsviridir.

Təşkilat aşağıdakı model xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq modelin seçilməsi və ya işlənilib hazırlanması üzrə əsaslandırmanı izah etməli və sənədləşdirməlidir:

- a) modelin emissiyaları və təmizlənmələri dəqiq şəkildə necə təqdim etməsi;
- b) onun tətbiqi ilə bağlı məhdudiyyətlər;
- c) onun qeyri-müəyyənliyi və dəqiqliyi;
- d) nəticələrin təkrarlanma qabiliyyəti;
- e) modelin məqbulluğu;
- f) modelin mənşəyi və tanınma səviyyəsi;
- g) istifadə təyinatına uyğunluq.

QEYD Modellərin bir neçə növündə fəaliyyət məlumatlarının emissiya əmsalları ilə hasiləndən istifadə edilir.

6.3 İQ emissiyalarının və təmizlənmələrinin hesablanması

Təşkilat seçilmiş miqdar analizi yanaşmasına (bax: 6.2) uyğun olaraq İQ emissiyalarını və təmizlənmələrini hesablamalıdır.

İQ emissiyalarının və təmizlənmələrinin hansı dövr üçün hesablandığı göstərilməlidir.

Təşkilat müvafiq QİP-lərdən istifadə edərək hər bir İQ növünün miqdarını "ton CO_{2e}"yə çevirməlidir.

IPCC-nin ən son QİP-indən istifadə edilməlidir. İstifadə edilmədiyi halda, bunun səbəbi əsaslandırılmalıdır. QİP-nin əhatə etdiyi zaman müddəti 100 il olmalıdır. QİP üçün başqa zaman müddətləri istifadə edilə bilər, lakin onlar ayrıca məruzə edilməlidir.

QEYD QİP modelin bir hissəsi ola bilər (emissiya əmsalları daxil olmaqla).

Təşkilat biogen emissiya və ya təmizlənmələrin miqdarını Əlavə D-yə uyğun olaraq müəyyən etməlidir.

Təşkilat istehlak etdiyi idxal olunmuş elektrik enerjisinə, eləcə də özünün istehsal etdiyi ixrac edilən elektrik enerjisinə aid emissiya və ya təmizlənmələrin miqdarını Əlavə E-yə uyğun olaraq müəyyən etməlidir.

Kənd təsərrüfatına aid emissiya və ya təmizlənmələrlə bağlı xüsusi təlimatlar Əlavə G-də təqdim olunur.

6.4 Baza ilin İQ inventarı

6.4.1 Baza ilin seçilməsi və müəyyən edilməsi

Təşkilat müqayisə məqsədləri üçün və ya İQ proqramının tələblərini yerinə yetirmək və ya İQ inventarının digər istifadə təyinatlarına cavab vermək məqsədilə, İQ emissiyaları və təmizlənmələri üçün statistik baza il müəyyən etməlidir.

Baza ilin emissiyaları və ya təmizlənmələri müəyyən dövrə (məsələn, il və ya təşkilatın fəaliyyəti mövsümü xarakter daşıdıqda ilin bir hissəsi) əsasən kəmiyyətə qiymətləndirilə və ya bir neçə dövrün (məsələn, bir neçə il) ədədi ortası kimi hesablanıla bilər.

Statistik İQ emissiyaları və ya təmizlənmələri haqqında kifayət qədər məlumat olmadıqda, təşkilat öz İQ inventarının birinci dövründən baza il kimi istifadə edə bilər.

Təşkilat baza ili müəyyən edərkən:

a) təşkilatın cari hesabatlılıq sərhədi üçün representativ olan məlumatlardan, adətən bir ilə aid məlumatlardan, ardıcıl çoxillik orta göstəricidən və ya yenilənən orta göstəricidən istifadə edərək, baza ilin İQ emissiyalarını və təmizlənmələrini kəmiyyətə qiymətləndirməlidir;

b) İQ emissiyaları və ya təmizlənmələri haqqında verifikasiya edilə bilən məlumatların mövcud olduğu baza ili seçməlidir;

c) baza il seçimini izah etməlidir;

d) bu sənədin müddəalarına uyğun olaraq baza il üzrə İQ inventarını hazırlamalıdır.

Təşkilat baza ilini dəyişə bilər, lakin baza ilinə edilən hər hansı dəyişikliyi əsaslandırılmalıdır.

6.4.2 Baza ilin İQ inventarına yenidən baxılması

Baza ilin İQ inventarının representativliyini təmin etmək məqsədilə, təşkilat aşağıdakılarla bağlı baza ilin emissiyalarında əhəmiyyətli məcmu dəyişiklikləri nəzərə almaq üçün baza il üzrə təkrar baxış və təkrar hesablama proseduru işləyib hazırlamalı, sənədləşdirməli və tətbiq etməlidir:

a) hesabatlılıq sərhədində və ya təşkilati sərhəddə struktur dəyişiklikləri (məsələn, birləşmə, satınalma və ya özgəninkiləşdirmə); və ya

b) hesablama metodologiyalarında və ya emissiya əmsallarında dəyişiklik; və ya

c) bir xətanın və ya ümumilikdə əhəmiyyətli olan bir sıra məcmu xətalardan aşkar edilməsi.

Təşkilat obyektlərin bağlanması və ya açılması da daxil olmaqla, obyektin istehsal səviyyələrindəki dəyişiklikləri nəzərə almaq üçün baza ilin İQ inventarını yenidən hesablamamalıdır.

Təşkilat baza ilə dair təkrar hesablama sonrakı İQ inventarlarında sənədləşdirməlidir.

7 TƏSİRİN AZALDILMASI TƏDBİRLƏRİ

7.1 İQ emissiyalarının azaldılması və təmizlənməsinin artırılması təşəbbüsləri

Təşkilat İQ emissiyalarının azaldılması və ya qarşısının alınması və ya İQ təmizlənməsinin artırılması üçün istilik effekti yaradan qazlarının azaldılması təşəbbüslərini planlaşdırır və həyata keçirə bilər.

İQ azaldılması təşəbbüsləri həyata keçirilərsə, təşkilat bu təşəbbüslərin həyata keçirilməsi ilə əlaqəli olan İQ emissiyalarındakı və ya təmizlənmələrindəki fərqi kəmiyyətce qiymətləndirməlidir.

QEYD İQ azaldılması təşəbbüsləri nəticəsində İQ emissiyalarında və ya təmizlənmələrində əldə olunan fərqlər adətən təşkilatın İQ inventarında öz əksini tapır və həmçinin İQ inventarının sərhədləri xaricində də İQ emissiyalarında və ya təmizlənmələrində fərqlərin əldə edilməsi ilə nəticələnə bilər.

Miqdarlar müəyyən edilərsə və məruzə edilərsə, təşkilat İQ azaldılması təşəbbüslərini və onlarla əlaqəli olan İQ emissiya və ya təmizlənmələrindəki fərqləri ayrı-ayrılıqda sənədləşdirməli və aşağıdakıları təsvir etməlidir:

a) İQ azaldılması təşəbbüsləri;
 b) İQ azaldılması təşəbbüslərinin məkan və zaman sərhədləri;
 c) İQ emissiya və ya təmizlənmələrindəki fərqlərin miqdarını müəyyən etmək üçün istifadə edilən yanaşma (müvafiq göstəricilər);

d) birbaşa və ya dolayı İQ emissiyaları yaxud təmizlənmələri kimi İQ azaldılması təşəbbüslərinə aid edilə bilən İQ emissiya və ya təmizlənmələrindəki fərqlərin müəyyən olunması və təsnifatı.

NÜMUNƏ İQ azaldılması təşəbbüsləri aşağıdakıları əhatə edə bilər:

- enerji tələbatının və istifadəsinin idarə edilməsi;
- enerji səmərəliliyi;
- texnologiya və ya proseslərin təkmilləşdirilməsi;
- İQ-nin tutulması və bir qayda olaraq, İQ rezervuarında saxlanması;
- nəqliyyat və səyahətə olan tələbatın idarə edilməsi;
- digər yanacağa keçid və ya yanacağın əvəz edilməsi;
- meşəsalma;
- tullantıların minimuma endirilməsi;
- tullantıların zibilxanalara atılmasının və ya yandırılmasının qarşısını almaq üçün alternativ yanacaq və xammaldan istifadə;
- soyuducu maddələrin idarə edilməsi.

7.2 İQ emissiyalarının azaldılması və təmizlənməsinin artırılması layihələri

Təşkilat satın alınmış və ya özü tərəfindən hazırlanmış karbon kompensasiyalarını məruzə edərsə, o, həmin kompensasiyaların siyahısını İQ azaldılması təşəbbüslərindən ayrıca tərtib etməlidir.

7.3 İQ emissiyalarının azaldılması və təmizlənməsinin artırılması üzrə hədəflər

Təşkilat İQ emissiyalarını azaltmaq üçün hədəflər müəyyən edə bilər.

Təşkilat hər hansı bir hədəfi məruzə edərsə, aşağıdakı məlumatlar göstərilməli və bildirilməlidir:

- hədəf istinad ili və hədəf tamamlama ili daxil olmaqla, hədəfin əhatə etdiyi dövr;
- hədəfin növü (intensivlik və ya mütləq);
- hədəfə daxil edilmiş emissiyaların kateqoriyası;
- hədəfin növünə uyğun olaraq ifadə edilən azalmanın həcmi və onun vahidi.

Hədəfi təyin etmək üçün aşağıdakı meyarlar nəzərə alınmalıdır:

- klimatologiya;

- azalma potensialı;
- beynəlxalq, milli kontekst;
- sektor konteksti (məsələn, könüllü sektor öhdəlikləri, sektorlararası təsir).

8 İQ İNVENTARININ KEYFİYYƏTİNİN İDARƏ EDİLMƏSİ

8.1 İQ məlumatlarının idarə edilməsi

8.1.1 Təşkilat aşağıdakı məqsədlərlə İQ məlumatlarının idarə edilməsi prosedurlarını müəyyən etməli və saxlamalıdır:

- a) hazırkı sənədin prinsiplərinə uyğunluğunu təmin etmək;
- b) İQ inventarının istifadə təyinatına uyğunluğu təmin etmək;
- c) İQ inventarının dəqiqliyini və tamlığını təmin etmək üçün müntəzəm və ardıcıl yoxlamalar aparmaq;
- d) xətalara və buraxılmaları müəyyən etmək və aradan qaldırmaq;
- e) İQ inventarının müvafiq qeydlərini, o cümlədən məlumatların idarə edilməsi tədbirlərini və QİP-ləri sənədləşdirmək və arxivləşdirmək.

8.1.2 Təşkilatın İQ məlumatlarının idarə edilməsi prosedurlarında aşağıdakı məsələlərin nəzərə alınması sənədləşdirilməlidir:

- a) İQ inventarının hazırlanmasına cavabdeh olanların məsuliyyət və səlahiyyətinin müəyyən edilməsi və yenidən nəzərdən keçirilməsi;
- b) inventarı hazırlayan komandanın üzvləri üçün müvafiq təlimin müəyyən edilməsi, həyata keçirilməsi və yenidən nəzərdən keçirilməsi;
- c) təşkilati sərhədlərin müəyyən edilməsi və yenidən nəzərdən keçirilməsi;
- d) İQ mənbələrinin və uducularının müəyyən edilməsi və yenidən nəzərdən keçirilməsi;
- e) miqdar analizi yanaşmalarının, o cümlədən miqdar analizi üçün istifadə edilən məlumatların və İQ inventarının istifadə təyinatına uyğun olan İQ miqdar analizi modellərinin seçilməsi və yenidən nəzərdən keçirilməsi;
- f) çoxsaylı obyektlər arasında uzlaşmanı təmin etmək üçün tətbiq edilən miqdar analizi yanaşmalarının yenidən nəzərdən keçirilməsi;
- g) ölçmə avadanlığının (əgər varsa) istifadəsi, saxlanması və kalibrənməsi;
- h) etibarlı məlumat toplama sisteminin hazırlanması və saxlanması;
- i) müntəzəm dəqiqlik yoxlamaları;
- j) dövrü daxili auditlər və texniki baxışlar;
- k) informasiyanın idarə edilməsi proseslərinin təkmilləşdirilməsi imkanlarının vaxtaşırı olaraq yenidən nəzərdən keçirilməsi.

8.2 Sənədlərin saxlanması və qeydlərin aparılması

Təşkilat sənədlərin saxlanması və qeydlərin aparılması prosedurlarını müəyyən etməli və saxlamalıdır.

Təşkilat verifikasiyaya imkan vermək üçün İQ inventarının layihələndirilməsi, hazırlanması və saxlanmasını dəstəkləyən məlumatları saxlamalıdır. Kağız, elektron və ya digər formatda olmasından asılı olmayaraq, sənədlər məlumatların saxlanması və qeydlərin aparılması üzrə təşkilatın İQ məlumatlarının idarə edilməsi prosedurlarına uyğun şəkildə idarə edilməlidir.

8.3 Qeyri-müəyyənliyin qiymətləndirilməsi

Təşkilat miqdar analizi yanaşmaları (məsələn, miqdar analizi və modellər üçün istifadə olunan məlumatlar) ilə bağlı qeyri-müəyyənliyi qiymətləndirməli və İQ inventarının kateqoriyaları səviyyəsində qeyri-müəyyənliyi müəyyən edən qiymətləndirmə aparmalıdır.

Qeyri-müəyyənliyin kəmiyyətce qiymətləndirilməsi mümkün və ya xərc baxımından səmərəli olmadıqda, bu hal əsaslandırılmalı və keyfiyyət qiymətləndirməsi aparılmalıdır.

Təşkilat qeyri-müəyyənliyin qiymətləndirilməsini apararkən ISO/IEC 98-3 sayılı Təlimatın

prinsip və metodologiyalarını tətbiq edə bilər.

9 İQ HESABATLARININ VERİLMƏSİ

9.1 Ümumi müddəalar

Təşkilat İQ inventarının verifikasiyasını asanlaşdırmaq üçün İQ inventarının istifadə təyinatlarına uyğun olaraq İQ hesabatı hazırlamalıdır. Məsələn, İQ hesabatı İQ proqramında iştirak etmək və ya kənar yaxud daxili istifadəçiləri məlumatlandırmaq üçün lazım ola bilər.

Təşkilat öz İQ inventarını verifikasiya etdirməyə qərar verərsə və ya hazırkı sənədə uyğunluğu iddia edən İQ bəyanatını ictimaiyyətə təqdim edərsə, İQ hesabatı hazırlanmalıdır.

İQ hesabatları tam, ardıcıl, dəqiq, müvafiq, şəffaf olmalı və 9.2 bəndinə uyğun şəkildə planlaşdırılmalıdır.

Təşkilatın İQ bəyanatı müstəqil şəkildə (üçüncü tərəf tərəfindən) verifikasiya edilibsə, verifikasiya bəyanatı nəzərdə tutulmuş istifadəçilərə təqdim edilməlidir.

Məxfi məlumatlar İQ hesabatına daxil edilməzsə, bu, əsaslandırılmalıdır.

Təşkilat İQ hesabatı hazırlamağa qərar verdikdə, 9.2 və 9.3 bəndləri tətbiq edilir.

9.2 İQ hesabatının planlaşdırılması

Təşkilat İQ hesabatını planlaşdırarkən aşağıdakıları izah etməli və sənədləşdirməlidir:

a) təşkilatın İQ siyasətləri, strategiyaları və ya proqramları və müvafiq İQ proqramları kontekstində hesabatın məqsəd və vəzifələri;

b) İQ inventarının istifadə təyinatı və nəzərdə tutulmuş istifadəçiləri;

c) hesabatın hazırlanması və tərtib edilməsi üzrə ümumi və xüsusi vəzifələr;

d) hesabatın təqdim olunma tezliyi;

e) hesabatın strukturu və formatı;

f) hesabatda daxil edilməli olan informasiya və məlumatlar;

g) hesabatın əlçatanlığı və yayılması üsulları ilə bağlı siyasət.

9.3 İQ hesabatının məzmunu

9.3.1 Tələb olunan məlumatlar

Təşkilatın İQ hesabatında təşkilatın İQ inventarı təsvir edilməlidir. Hesabatın məzmunu Əlavə F-də tövsiyə olunduğu kimi strukturlaşdırıla bilər.

İQ hesabatının məzmunu aşağıdakıları ehtiva etməlidir:

a) hesabat verən təşkilatın təsviri;

b) hesabatda cavabdeh olan şəxs və ya qurum;

c) əhatə olunan hesabat dövrü;

d) təşkilati sərhədlərin (5.1) sənədləşdirilməsi;

e) ciddi emissiyaları müəyyən etmək üçün təşkilat tərəfindən təyin edilmiş meyarlar da daxil olmaqla, hesabat sərhədlərinin sənədləşdirilməsi;

f) CO₂, CH₄, N₂O, NF₃, SF₆ və digər müvafiq İQ qrupları (HFC, PFC və s.) üzrə ayrı-ayrılıqda, ton CO₂e ilə ifadədə miqdarı müəyyən edilmiş birbaşa İQ emissiyaları (5.2.2);

g) biogen CO₂ emissiyalarının və təmizlənmələrinin İQ inventarında necə nəzərə alındığının təsviri və ayrı-ayrılıqda, ton CO₂e ilə ifadədə miqdarı müəyyən edilmiş müvafiq biogen CO₂ emissiyaları və təmizlənmələri (bax: Əlavə D);

h) miqdar analizi aparıldığı halda, ton CO₂e ilə ifadədə birbaşa İQ təmizlənmələri (5.2.2);

i) hər hansı ciddi İQ mənbələrinin və ya uducularının miqdar analizinə daxil edilməmə səbəbinin izahı (5.2.3);

j) kateqoriyalar üzrə bölünməklə, ton CO₂e ilə ifadədə, miqdarı müəyyən edilmiş dolayı İQ emissiyaları (5.2.4);

k) seçilmiş statistik baza il və baza ilin İQ inventarı (6.4.1);

l) baza ilinə və ya digər statistik İQ məlumatlarına və ya təsnifatına edilən hər hansı dəyişikliyin və baza ilin və ya digər statistik İQ inventarının yenidən hesablanması izahı

(6.4.1) və bu cür yenidən hesablanma səbəbindən məlumatların müqayisəsi ilə bağlı yaranan məhdudiyətlər;

m) miqdar analizi yanaşmalarına istinad və ya bu yanaşmaların, o cümlədən onların seçilmə səbəblərinin təsviri (6.2);

n) əvvəllər istifadə edilmiş miqdar analizi yanaşmalarına edilən hər hansı dəyişikliyin izahı (6.2);

o) istifadə olunan İQ emissiyası və ya təmizlənməsi əmsallarına istinad və ya onların sənədləşdirilməsi (6.2);

p) qeyri-müəyyənliklərin hər kateqoriya üzrə İQ emissiyaları və təmizlənmələri haqqında məlumatların dəqiqliyinə təsirin təsviri (8.3);

q) qeyri-müəyyənliyin qiymətləndirilməsinin təsviri və nəticələri (8.3);

r) İQ hesabatının hazırkı sənədə uyğun tərtib edildiyi barədə bəyanat;

s) verifikasiyanın növü və əldə edilmiş təminat səviyyəsi daxil olmaqla, İQ inventarı, hesabatı və ya bəyanatının verifikasiya edilib-edilmədiyini təsvir edən açıqlama;

t) hesablama istifadə olunan QİP dəyərləri, habelə onların mənbəyi. QİP dəyərləri ən son IPCC hesabatından götürülmürsə, hesablama istifadə olunan emissiya əmsalları və ya məlumat bazasına istinad, habelə onların mənbəyi göstərməlidir.

9.3.2 Tövsiyə edilən məlumatlar

Təşkilat İQ hesabatına aşağıdakıları daxil etməyi nəzərdən keçirməlidir:

a) təşkilatın İQ siyasətlərinin, strategiyalarının və ya proqramlarının təsviri;

b) müvafiq olarsa, İQ azaldılması təşəbbüslərinin təsviri və onların İQ emissiyası və ya təmizlənməsində fərqlərin (təşkilati sərhədlər xaricində baş verənlər daxil olmaqla və miqdarı ton CO_{2e} ilə ifadədə müəyyən edilməklə) əldə edilməsinə verdiyi töhfənin təsviri (7.1);

c) müvafiq olarsa, İQ emissiyalarının azaldılması və ya təmizlənməsinin artırılması layihələrindən satın alınan və ya əldə olunan İQ emissiyalarının azaldılması və ya təmizlənməsinin artırılması miqdarları, ton CO_{2e} ilə ifadədə (7.2);

d) müvafiq hallarda, tətbiq edilən İQ proqramı tələblərinin təsviri;

e) İQ emissiyaları və ya təmizlənmələri (obyekt üzrə bölgü ilə);

f) kəmiyyətə müəyyən edilmiş ümumi dolaylı İQ emissiyaları;

g) səmərəlilik və ya İQ emissiyalarının intensivliyi (hər istehsal vahidinə düşən emissiyalar) əmsalları kimi əlavə göstəricilərin təsviri və təqdim edilməsi;

h) müvafiq daxili və/yaxud xarici etalonlar əsasında fəaliyyət səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi;

i) İQ məlumatlarının idarə edilməsi və monitorinq prosedurlarının təsviri (8.1);

j) əvvəlki hesabat dövrünə aid İQ emissiyaları və təmizlənmələri;

k) məqsəduyğun olduqda, hazırkı inventarla əvvəlki inventar arasında İQ emissiyaları baxımından fərqlərin izahı.

Təşkilat birbaşa emissiyaları və birbaşa təmizlənmələri ümumiləşdirə bilər.

9.3.3 Məcburi olmayan məlumatlar və onlarla əlaqəli tələblər

Təşkilat məcburi olmayan məlumatları tələb edilən məlumatlardan və tövsiyə olunan məlumatlardan ayrıca məruzə edə bilər. Aşağıda təsvir edilən hər bir məcburi olmayan məlumat növü digərlərindən ayrıca məruzə edilməlidir.

Təşkilat İQ atributları (bazar əsaslı yanaşma) üzrə müqavilə alətlərinin nəticələrini İQ emissiyaları ilə ifadədə (tCO_{2e}), habelə ötürülmə vahidi (məsələn, kVt/saat) ilə ifadədə məruzə edə bilər. Təşkilat satın alınmış miqdarla istehlak edilmiş miqdarı müqayisəli şəkildə məruzə edə bilər.

Təşkilat karbon kompensasiyaları və ya karbon kreditlərinin digər növləri barədə hesabat verə bilər. Bu halda təşkilat:

— onların hansı İQ sxemi çərçivəsində yaradıldığını açıqlamalıdır;

— eyni İQ sxeminə aid olduğu və müvafiq etibarlılıq müddətinə malik olduğu halda, karbon kompensasiyalarını və ya karbon kreditlərinin digər növlərini cəmləyə bilər;

— karbon kompensasiyalarını və ya karbon kreditlərinin digər növlərini təşkilatın birbaşa

AZS ISO 14064-1:2024

və ya dolayı emissiyalarının inventarına əlavə edə və ya ondan çıxı bilməz.
Təşkilat İQ rezervuarlarında saxlanan İQ-lər barədə hesabat verə bilər.

10 VERİFİKASIYA TƏDBİRLƏRİNDƏ TƏŞKİLATIN ROLU

Təşkilat verifikasiya aparmağa qərar verə bilər.

İQ emissiyaları və təmizlənmələri haqqında məlumatları qərəzsiz və obyektiv şəkildə nəzərdən keçirmək üçün təşkilat nəzərdə tutulmuş istifadəçinin ehtiyaclarına uyğun verifikasiya aparmalıdır. Prinsiplər və tələblər ISO 14064-3 standartında təsvir edilir.

Verifikasiya orqanlarına dair tələblər ISO 14065 standartında təsvir edilir.

Validasiya komandaları və verifikasiya komandaları üçün tələblər ISO 14066 standartında təsvir edilir.

ƏLAVƏ A (məlumat)

Məlumatların birləşdirilməsi prosesi

A.1 Ümumi məlumat

Birləşdirmə yanaşmalarının tətbiqi və ikiqat uçotla iş haqqında əlavə təlimat üçün təşkilatların ISO/TR 14069 standartına müraciət etmələri tövsiyə olunur.

Öz təşkilati sərhədlərini müəyyən edərkən, təşkilat ilk növbədə nəzarət edə bildiyi və təsir göstərə bildiyi İQ mənbələrini müəyyən etmək üçün öz İQ siyasətlərini, strategiyalarını və ya proqramlarını, əməliyyat fəaliyyətini və obyektlərini nəzərə almaqla, öz İQ inventarının istifadə təyinatlarını müəyyən etməlidir.

İnventarın istifadə təyinatı təşkilati sərhədləri müəyyən etməyə kömək edə bilər (bax: H.1). Özünün istilik effekti yaradan qazlarının miqdar analizi və məruzə edilməsi sistemini hazırlayarkən, təşkilat məlumat sisteminin bir sıra hesabatlılıq tələblərinə cavab verə biləcəyini təmin etməlidir. İQ məlumatları ən azı obyekt səviyyəsində mənbə, uducu və növlər üzrə qeydə alınmalı və kəmiyyətə müəyyən edilməlidir. Bir sıra hesabatlılıq tələblərinin yerinə yetirilməsində maksimum çevikliyi təmin etmək üçün bu cür məlumatlar ayrı-ayrılıqda saxlanılmalıdır. Daha sonra lazım gələrsə, məlumatlar birləşdirilə bilər.

İQ emissiya və təmizlənmələrinin miqdarı obyekt səviyyəsində və İQ inventarının istifadə təyinatına uyğun olaraq müəyyən edilərsə, obyekt məlumatlarının təşkilat səviyyəsində birləşdirilməsinə istiqamət vermək və kömək etmək məqsədilə A.2 və A.3 bəndlərində təsvir edilən iki yanaşmadan biri seçilməlidir.

Mümkün olduqda, təşkilatlar maliyyə uçotu üçün artıq mövcud olan təşkilati sərhədlərə riayət etməlidirlər, bir şərtlə ki, bu sərhədlər açıq şəkildə izah olunsun və onlara ardıcıl şəkildə riayət edilsin. Bu anlayışları tətbiq edərkən, "məhiyyət formadan üstündür" prinsipinə əməl edilməlidir. Yəni, İQ emissiya və təmizlənmələri təşkilatın yalnız hüquqi formasına deyil, məhiyyətinə və iqtisadi reallığına uyğun olaraq kəmiyyətə müəyyən edilməli və məruzə edilməlidir.

A.2 Nəzarət əsasında birləşdirilmə

Nəzarət yanaşmasına əsasən, təşkilat nəzarət etdiyi əməliyyatlara aid olan İQ emissiya və ya təmizlənmələrinin tam uçotunu (100%) aparır. O, pay sahibi olduğu, lakin nəzarət etmədiyi əməliyyatlara aid olan İQ emissiya və ya təmizlənmələrinin uçotunu aparmır. Nəzarət maliyyə və ya əməliyyat baxımından müəyyən edilə bilər. İQ emissiya və ya təmizlənmələri haqqında məlumatları birləşdirmək üçün nəzarət yanaşmasından istifadə edərkən, təşkilatlar əməliyyat nəzarəti və ya maliyyə nəzarəti meyarlarından birini seçə bilərlər.

Təşkilat o halda fəaliyyət üzərində maliyyə nəzarətinə malik olur ki, fəaliyyətdən iqtisadi fayda əldə etmək məqsədilə onun maliyyə və əməliyyat siyasətlərini idarə etmək imkanına malik olsun. Təşkilat o halda fəaliyyət üzərində əməliyyat nəzarətinə malik olur ki, təşkilat və ya onun törəmə müəssisələrindən biri əməliyyat səviyyəsində əməliyyat siyasətlərini tətbiq etmək və həyata keçirmək üçün tam səlahiyyətli olsun.

A.3 Kapital payı əsasında birləşdirilmə

Kapital payı obyektə iqtisadi marağın və ya obyektə əldə edilən faydanın faiz göstəricisidir. Bu birləşdirmə yanaşması müxtəlif istifadəçilər üçün İQ məlumatlarının istifadə imkanlarını artırır, maliyyə uçotu və hesabatlılıq standartları üzrə qəbul edilmiş yanaşmaya mümkün qədər uyğun olmaq məqsədi daşıyır. Kapital payı yanaşması bir sıra müxtəlif yurisdiksiyalarda fəaliyyət göstərən transmilli şirkətlər üçün, onların İQ inventarının müəyyən olunması baxımından xüsusilə faydalı ola bilər.

Kapital payı əsasında təşkilat səviyyəsində birləşdirilmə zamanı hər bir obyekt üzərindəki mülkiyyət payının müəyyən edilməsi və müvafiq obyektlərə aid İQ emissiyaları və ya təmizlənmələrinin uçotunun həmin paya əsasən aparılması (o cümlədən hasilatın pay bölgüsü müqavilələrindən istifadə etməklə) tələb olunur.

ƏLAVƏ B
(məlumat)

Birbaşa və dolaylı İQ emissiyalarının təsnifatı

B.1 Ümumi müddəalar

Mənbələrin müəyyən edilməsinə kömək etmək və İQ inventarları üzrə hesabatların verilməsində ardıcılığı təmin etmək məqsədilə, İQ emissiyaları kateqoriyalar üzrə ümumiləşdirilir.

Hər bir kateqoriya nəzərdə tutulmuş istifadəçidən və ya digər amillərdən asılı olaraq alt kateqoriyalara bölünə bilər.

B.2 Kateqoriya 1: Birbaşa İQ emissiyaları və təmizlənmələri

B.2.1 Xülasə

Birbaşa İQ emissiyaları və təmizlənmələri təşkilatın sərhədləri daxilində yerləşən və təşkilatın mülkiyyətində yaxud nəzarətində olan İQ mənbələri və ya rezervuarları vasitəsilə baş verir. Bu mənbələr stasionar (məsələn, qızdırıcılar, elektrik generatorları, sənaye prosesi) və ya səyyar (məsələn, nəqliyyat vasitələri) ola bilər.

B.2.2 Alt kateqoriyalara və əlaqəli mənbələrin və uducuların müəyyən edilməsinə dair nümunələr

a) Qızdırıcılar, qaz turbinləri, qazanlar kimi stasionar (sabit) avadanlıqlarda hər hansı növ yanacağın (mədən yanacağı və ya biokütlə) yanması nəticəsində, yeni stasionar yanmadan əmələ gələn birbaşa emissiyalar. Bu, istilik və buxar yaradılması, habelə mexaniki işin görülməsi üçün həyata keçirilə bilər.

b) Mühərrikli nəqliyyat vasitələri, yük maşınları, gəmilər, təyyarələr, lokomotivlər, çəngəlli qaldırıcı yük maşınları kimi nəqliyyat avadanlıqlarında yanacaq yanmasının nəticəsində, yeni səyyar yanmadan əmələ gələn birbaşa emissiyalar.

Təşkilati sərhədlərə daxil olmayan nəqliyyat vasitələrinə aid emissiyalar işgüzar səfərlər, işçilərin gediş-gəlişi, müştəri və ya ziyarətçilərin daşınması, dəyər zəncirinin əvvəlki mərhələsində aktivlərin icarəsi və s. nəticəsində yaranan "dolaylı emissiyalar" kimi məruzə edilməlidir.

c) Sənaye proseslərinə aid birbaşa texnoloji emissiyalar və təmizlənmələr

QEYD 1 Birbaşa emissiyalarla nəticələnən sənaye proseslərinə aşağıdakılar daxildir, lakin bunlarla məhdudlaşmır: sement və əhəng istehsalı, kimyəvi maddələrin istehsalı, emal sənayesi, neft-qaz emalı, habelə sənaye İQ emissiyalarının (məsələn, N₂O) qarşısının alınması, əvəz edilməsi, məhvi, parçalanması və ya təsirinin azaldılması və karbonun tutulması və saxlanması ilə əlaqəli saflaşdırma prosesləri (məsələn, amin məhlulu əsaslı tutulma sistemləri).

d) Antropogen sistemlərdə istilik effekti yaradan qazlarının buraxılmasından yaranan birbaşa nəzarətsiz emissiyalar.

QEYD 2 Birbaşa nəzarətsiz emissiyalar aşağıdakılardan yarana bilər: mədən yanacaqlarının hasilatı, emal, saxlama və ötürmə sistemləri (məsələn, flanslar, klapınlar, qaynaqlı və yivli birləşmələr); avadanlıqlardan sızmalar (məsələn, soyuducu sistemləri); kənd təsərrüfatı prosesləri (məsələn, çürümə və fermentasiya, peyin, mal-qara, azotlu gübrələrin istifadəsi); və zibilxanalar, kompost hazırlanması qurğuları, çirkab sularının təmizlənməsi və digər tullantıların idarə edilməsi prosesləri kimi mənbələrdə tullantı maddələrinin nəzarətsiz parçalanması.

QEYD 3 Məşəldə yandırılma və ya ventilyasiyadan qaynaqlanan emissiyaların miqdar analizi "birbaşa emissiyalar" kimi aparılır. Məşəldə yandırılma və ya ventilyasiyadan qaynaqlanan emissiyalar qəsdən və ya təsadüfi ola bilər. Nümunələrə aşağıdakılar daxildir:

tərkibində təbii qaz və ya karbohidrogen qazı olan (stasionar yanmadan yaranan tüstü qazı istisna olmaqla) CH₄ və ya CO₂-nin kipləşdiricilər və ya ventilyasiya boruları vasitəsilə atmosfərə buraxılması; texniki qulluq məqsədilə avadanlıqların üfürülüb təmizlənməsi; və avadanlığın (məsələn, pnevmatik qurğular) işə salınması üçün istifadə edilən qazın birbaşa ventilyasiyası.

QEYD 4 Meşə yanğınlarını dayandırmaq üçün törədilən əks istiqamətli yanğın kimi karbonun tutulması prosesinin qəsdən geri çevrilməsi tədbirləri antropogen biogen emissiyalar (mənfi təmizlənmə) kimi kəmiyyətə qiymətləndirilir və Əlavə D-yə uyğun olaraq məruzə edilir.

e) Torpaqdan istifadə, torpaqdan istifadədə dəyişiklik və meşəçiliklə (LULUCF) bağlı olan, canlı biokütlədən torpaqdakı üzvi maddələrə qədər bütün İQ-ləri əhatə edən birbaşa emissiyalar və təmizlənmələr. IPCC təlimatlarına[15] əsasən, emissiyalar altı əsas torpaq istifadəsi kateqoriyası (meşə torpaqları, əkin sahələri, otlaqlar, bataqlıqlar, yaşayış məntəqələri, digər torpaqlar) və bir neçə karbon rezervuarı (yerüstü canlı biokütlə, yeraltı canlı biokütlə, yerə tökülmüş quru ağac və budaqlar, xəzəl, torpaqda olan üzvi maddələr) üzrə qiymətləndirilə bilər. Torpağın istifadə təyinatı bir kateqoriyadan digərinə keçdikdə (məsələn, meşənin əkin sahəsinə çevrilməsi) və ya torpaqdan istifadə kateqoriyası daxilində dəyişdikdə (məsələn, təbii meşənin idarə olunan meşəyə çevrilməsi, şumlanan torpaqların şumlanmayan torpağa çevrilməsi) karbon ehtiyatında dəyişiklik baş verə bilər. Rezervuarlarda karbon ehtiyatı artdıqda, təmizlənmələr baş verir. Karbon ehtiyatı azaldıqda və N₂O havaya buraxıldıqda isə emissiyalar baş verir.

Miqdar analizi metodologiyalarının variantları: LULUCF ilə əlaqəli CO₂e emissiyaları karbon ehtiyatında fərqə səbəb olan tədbirlərin görülməsindən sonra baş verir. Bu tədbirdən sonrakı müddət adətən 20 il müəyyən edilir. Beləliklə, təşkilatlar tədbirlə əlaqəli bütün emissiyaların (karbon ehtiyatında ümumi fərqlər) və ya illik emissiyaların (karbon ehtiyatındakı ümumi fərqinin 1/20 hissəsi) miqdarını müəyyən edə bilər. İkinci variant seçilərsə, emissiyalar 20 il ərzində "hər dəfə" məruzə edilməlidir.

QEYD 5 Dəniz əraziləri ilə əlaqəli İQ emissiyaları və təmizlənmələri ilə bağlı çox məhdud məlumat mövcuddur.

B.3 Kateqoriya 2: İdxal olunan enerjiden yaranan dolayı İQ emissiyaları

B.3.1 Xülasə

Bu kateqoriyaya yalnız yekun enerji məhsulunun istehsalı və elektrik enerjisi, istilik, buxar, soyutma və sıxılmış hava kimi kommunal xidmətlərin göstərilməsi ilə bağlı yanacaqın yanması nəticəsində yaranan İQ emissiyaları daxildir. Yuxarıdakı proseslərə qədərki mərhələdə (hasilatdan elektrik stansiyasına qədər) yanacaq ilə bağlı baş verən bütün emissiyalar, elektrik stansiyasının inşası ilə bağlı emissiyalar, habelə daşınma və paylanma zamanı baş verən itkilərə aid emissiyalar buraya daxil deyil.

QEYD Əlavə E-də idxal olunan və ixrac olunan elektrik enerjisinin uçotuna dair tələblər təsvir edilir.

B.3.2 Alt kateqoriyalara və əlaqəli mənbələrin və uducuların müəyyən edilməsinə dair nümunələr

a) İdxal olunan elektrik enerjisindən yaranan dolayı emissiyalar, o cümlədən təşkilat tərəfindən idxal olunan elektrik enerjisinin istehsalı və istehlakı ilə əlaqəli İQ emissiyaları.

b) Elektrik enerjisi istisna olmaqla, idxal olunan enerjiden yaranan dolayı emissiyalar, o cümlədən təşkilatın fiziki şəbəkə vasitəsilə istehlak etdiyi enerjinin (buxar, istilik, soyutma və sıxılmış hava) istehsalı ilə əlaqəli İQ emissiyaları.

B.4 Kateqoriya 3: Daşınmadan yaranan dolayı İQ emissiyaları

B.4.1 Xülasə

İQ emissiyaları təşkilati sərhədlərdən kənarında yerləşən mənbələrdən baş verir. Bu mənbələr səyyar xarakterli və daha çox nəqliyyat avadanlıqlarında yanacaqın yanması ilə əlaqəli olur. Müvafiq olarsa, kateqoriyaya aşağıdakılarla əlaqəli emissiyalar da daxil olur:

— soyuducu qazın sızması (məsələn, soyuq malların daşınması, kondisioner);
— yanacaqın hasilatı və yanacaqın daşınması/paylanması ilə bağlı dəyər zəncirinin əvvəlki mərhələsində yaranan emissiyalar;

— nəqliyyat avadanlıqlarının inşası (nəqliyyat vasitələri və infrastruktur).

Bu kateqoriyaya insanların və yüklərin daşınmasını həyata keçirən bütün nəqliyyat növləri (dəmir yolu, dəniz, hava və avtomobil) daxildir. Nəqliyyat avadanlığı təşkilatın mülkiyyətində və ya nəzarətində olarsa, emissiyalar Kateqoriya 1-də (B.2) birbaşa emissiyalar kimi uçota alınmalıdır.

Miqdar analizi metodologiyalarının variantları: Təşkilatın seçdiyi birləşdirmə yanaşmasına uyğun olaraq, icarəyə götürülmüş nəqliyyat vasitələrinə aid emissiyalar bu kateqoriya üzrə və ya təşkilatın istifadə etdiyi xidmətlərə aid dolayı İQ emissiyaları kateqoriyası üzrə məruzə edilə bilər (B.5.3).

NÜMUNƏ Hesabat verən təşkilat nəqliyyat parkını lizinq əsasında icarəyə götürdükdə ("lizinq alan" kimi):

— maliyyə nəzarəti yanaşması seçilərsə, nəqliyyat parkının emissiyaları dolayı emissiya kimi məruzə edilir;

— əməliyyat nəzarəti yanaşması seçilərsə, nəqliyyat parkının emissiyaları birbaşa emissiya kimi məruzə edilir.

Hansı variantın seçilməsindən asılı olaraq, məlumatların buraxılması və ya ikiqat uçot məsələlərinə diqqət yetirilməlidir.

QEYD Yüksək hündürlükdə müəyyən şərtlərdə hava gəmilərinin İQ emissiyaları atmosferlə fiziki və kimyevi reaksiyalara girərək iqlimə əlavə təsir göstərir. Hava gəmilərinin İQ emissiyaları haqqında daha ətraflı məlumatla IPCC təlimatlarında [15] tanış olmaq olar.

B.4.2 Alt kateqoriyalara və əlaqəli mənbələrin və uducuların müəyyən edilməsinə dair nümunələr

a) Dəyər zəncirinin əvvəlki mərhələsində malların daşınması və paylanmasından yaranan emissiyalar təşkilatın ödəniş etdiyi yükdaşıma xidmətlərindən yaranan emissiyalardır.

Miqdar analizi metodologiyalarının variantları: miqdar analizi təchizatçıdan təşkilata həyata keçirilən ən sonuncu daşımanı və ya təchizat zənciri boyunca bütün daşıma tədbirlərini əhatə edə bilər.

Hansı variantın seçilməsindən asılı olaraq, təşkilatın istifadə etdiyi məhsullardan qaynaqlanan dolayı İQ emissiyaları kateqoriyası ilə qarşılıqlı əlaqəyə (B.5) (xüsusilə, məlumatların buraxılması və ya ikiqat uçot məsələlərinə) diqqət yetirilməlidir.

Şəkil B.1-də kateqoriyalar arasında ikiqat uçot probleminə dair nümunə göstərilmişdir.

b) Dəyər zəncirinin sonrakı mərhələsində malların daşınması və paylanmasından yaranan emissiyalar dəyər zənciri boyunca ilk alıcılara və ya digər alıcılara təqdim olunan, lakin dəyəri təşkilat tərəfindən ödənilməyən yükdaşıma xidmətindən yaranan emissiyalardır.

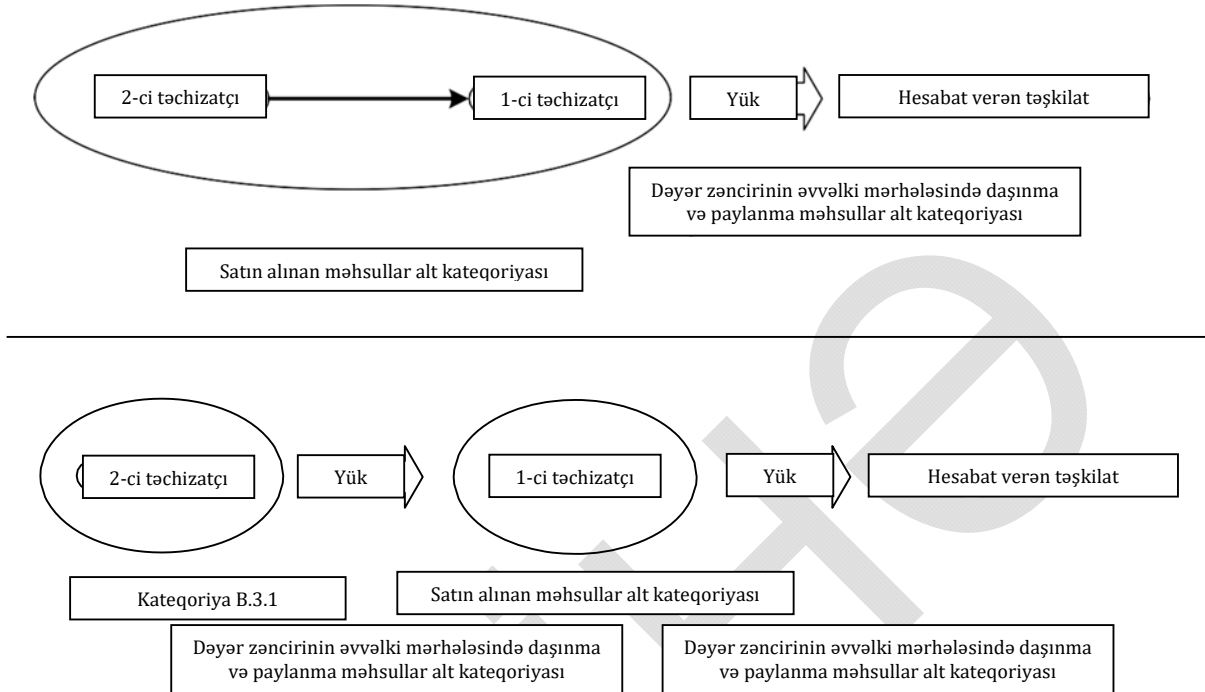
Dəyər zəncirinin əvvəlki mərhələsində malların daşınması və paylanması ilə bağlı isə miqdar analizi metodologiyalarının eyni variantları tətbiq olunur.

c) İşçilərin gediş-gəlişi, o cümlədən işçilərin evlərindən iş yerlərinə daşınması ilə əlaqəli emissiyalar. Məsafədən işləmə işçinin evində istilik və ya sərinləşdirmə üçün enerji istehlakının artmasına səbəb ola və buna görə də hazırkı alt kateqoriyada nəzərə alın bilər.

d) Müştəri və ziyarətçilərin daşınması, o cümlədən müştəri və ziyarətçilərin hesabat verən şirkətin obyektinə səyahəti ilə əlaqəli emissiyalar.

e) İsgüzar səfərlərlə əlaqəli (əsasən səyyar yanma mənbələrində yanacaqın yanması ilə bağlı) emissiyalar. Buraya isgüzar səfərlə bağlı olduqda oteldə qalmalar da daxil edilə bilər

(yeni reys dəyişmə hallarında, konfransda iştirak edərkən və ya digər işgüzar məqsədlər üçün oteldə qalma). Səyahət zamanı yaranan dolayı emissiyalar da uçota daxil edilməlidir (belə məlumatlar mövcuddursa və əhəmiyyətlidirsə).

QEYD ISO/TR 14069:2013 standartındakı Şəkil 3-dən uyğunlaşdırılmışdır.

Şəkil B.1 — Kateqoriyalar arasında ikiqat uçot probleminə dair nümunə

B.5 Kateqoriya 4: Təşkilatın istifadə etdiyi məhsullardan yaranan dolayı İQ emissiyaları

B.5.1 Təşkilatın satın aldığı məhsullardan yaranan dolayı İQ emissiyaları — Xülasə

Təşkilatın istifadə etdiyi mallarla əlaqədar təşkilati sərhədlərdən kənarında yerləşən mənbələrdən İQ emissiyaları baş verə bilər. Bu mənbələr stasionar yaxud səyyar ola bilər və hesabat verən təşkilatın satın aldığı bütün növ mallarla əlaqəli ola bilər. Emissiyalar əsasən “mənbədən təchizatçının çıxış qapısına qədər” yanaşmasında aşağıdakı mərhələ ilə bağlı olur:

- xammal hasilatı, kənd təsərrüfatı fəaliyyəti;
- təchizatçılar arasında xammalın/məhsulların daşınması;
- xammalın emalı və işlənməsi.

Digər kateqoriyalar/alt kateqoriyalar (məsələn, təşkilatın satın aldığı xidmətlər və daşınma ilə əlaqəli dolayı İQ emissiyaları) ilə ikiqat uçota yol verilməməsinə diqqət yetirilməlidir.

B.5.2 Alt kateqoriyalara və əlaqəli mənbələrin və uducuların müəyyən edilməsinə dair nümunələr

a) Satın alınmış mallara aid emissiyalar, yəni məhsulun istehsalı ilə əlaqəli emissiyalar. Buraya geniş çeşidli məhsullar daxil ola bildiyinə görə, nəzərdə tutulmuş istifadəçi tərəfindən əlavə alt kateqoriyalar müəyyən edilə bilər. Məsələn, alt kateqoriyalara bölünmə zamanı məhsullar materialların növünə (polad, plastik, şüşə, elektron və s.) və ya dəyər zəncirindəki funksiyasına (istehsalatla əlaqəli məhsul və istehsalatla əlaqəli olmayan məhsul) görə fərqləndirilə bilər. Bu alt kateqoriya enerji ilə əlaqəli dolayı İQ emissiyaları kateqoriyasına daxil edilməyən, satın alınan enerjinin istehsalı ilə əlaqəli emissiyaları (yəni dəyər zəncirinin əvvəlki mərhələsində neft və elektrik enerjisi istehsalı ilə əlaqəli emissiyalar) ehtiva edir (B.3).

b) Əsas istehsal vasitələrinə aid emissiyalar təşkilat tərəfindən satın alınan və amortizasiya edilən mallarla əlaqəli emissiyalardır. Buraya təşkilatın məhsul istehsal etmək, xidmət göstərmək və ya malları satmaq, saxlamaq və çətdirmə üçün istifadə etdiyi mallar daxildir. Əsas istehsal vasitələri adətən uzun istismar müddətinə malik olur və nə dəyişdirilmir, nə də başqa təşkilata və ya istehlakçılara satılır. Bu alt kateqoriya hesabat verən təşkilatın satın aldığı və ya əldə etdiyi əsas istehsal vasitələrinin istehsalından yaranan, dəyər zəncirinin əvvəlki mərhələsinə aid bütün emissiyaları əhatə edir.

Əsas istehsal vasitələrinə avadanlıqlar, maşınlar, binalar, qurğular, nəqliyyat vasitələri və s. daxildir. Maliyyə uçotunda əsas istehsal avadanlıqları əsas aktivlər və ya zavod, əmlak və avadanlıq kimi nəzərə alınır.

Miqdar analizi metodologiyalarının variantları: Bu alt kateqoriyaya aid edilən emissiyalara əsas istehsal vasitəsinin istehsalı ilə əlaqəli ümumi emissiyalar və ya ümumi miqdarın amortizasiya olunmuş hissəsi (uçotu qaydaları və ya istismar müddəti əsasında) daxil ola bilər. İkinci variant seçilərsə, emissiyalar amortizasiya müddətində proporsional əsasda məruzə edilməlidir.

CO₂ müəyyən edilmiş müddət ərzində malların tərkibində karbon kimi saxlanarsa, bu saxlanan karbon ISO 14067 standartında müəyyən edilmiş metodologiyaya uyğun olaraq uçota alınmalıdır.

B.5.3 Təşkilatın istifadə etdiyi xidmətlərdən yaranan dolayı İQ emissiyaları — Xülasə

Təşkilatın istifadə etdiyi xidmətlərlə əlaqədar təşkilati sərhədlərdən kənarında yerləşən mənbələrdən dolayı İQ emissiyaları baş verə bilər. Bu emissiyalar çox geniş spektrli xidmətləri və əlaqəli prosesi əhatə edə bilər. Emissiyalar “mənbədən təchizatçının çıxış qapısına qədər” yanaşması əsasında hesablanmalıdır.

Aşağıdakı nümunələrdə təsvir edildiyi kimi, təşkilatın istifadə etdiyi müxtəlif xidmət növləri ilə əlaqəli emissiyaları fərqləndirmək və onların miqdarını müəyyən etmək üçün nəzərdə tutulmuş istifadəçi tərəfindən alt kateqoriyalardan istifadə oluna bilər.

B.5.4 Alt kateqoriyalara və əlaqəli mənbələrin və uducuların müəyyən edilməsinə dair nümunələr

a) Bərk və maye tullantıların utilizasiyası nəticəsində yaranan emissiyalar tullantıların xüsusiyyətlərindən və onların işlənməsindən asılıdır. Tipik işlənmə növlərinə torpaqda basdırılma, yandırılma, bioloji təmizlənmə və ya emal prosesi daxildir. Əsas emissiyalar CO₂ və CH₄, əlaqəli emissiya isə yandırılma və bioloji təmizlənmə zamanı baş verən N₂O emissiyasıdır.

Miqdar analizi metodologiyalarının variantları: Tullantıların daşınmasından (təşkilatdan utilizasiya obyektinə qədər) yaranan emissiyalar bu kateqoriyada və ya daşınma zamanı yaranan dolayı İQ emissiyaları kateqoriyasında kəmiyyətə müəyyən edilə bilər (B.4). Hansı variantın seçilməsindən asılı olaraq, məlumatların buraxılması və ya ikiqat uçot məsələlərinə diqqət yetirilməlidir.

b) Aktivlərin istifadəsindən yaranan emissiyalar hesabat verən təşkilatın hesabat ilində icarəyə götürdüyü avadanlıqların istifadəsindən əmələ gəlir. Bu alt kateqoriya yalnız icarəyə götürülmüş aktivləri idarə edən təşkilata (yəni icarəçiyə) şamil edilir. İcarə icarəyə götürülmüş əmlakın xarakterindən, icarə müddətinin uzunluğundan, maliyyə və müqavilə şərtlərindən asılı olur. Lizinqin üç əsas növünü ayırd etmək olar: maliyyə lizinqi, əməliyyat lizinqi və müqavilə əsasında icarə. Təşkilat birbaşa emissiyaların (məsələn, avtomobil parkı) ikiqat hesablanmamasına diqqət yetirməlidir.

Birləşdirmə üçün əməliyyat nəzarəti metodundan istifadə edən təşkilat bu emissiyaları birbaşa emissiya kimi kəmiyyətə qiymətləndirə bilər.

QEYD B.2.2 bəndində buna nümunə verilmişdir.

c) Məsələtçilik, təmizlik, texniki xidmət, poçt çatdırılması, bank və s. daxil olmaqla, yuxarıdakı alt kateqoriyalarda təsvir olunmayan xidmətlərdən istifadə nəticəsində yaranan emissiyalar.

B.6 Kateqoriya 5: Təşkilatın istehsal etdiyi məhsullardan istifadə ilə əlaqəli dolayı İQ emissiyaları

B.6.1 Xülasə

Təşkilatın istehsal etdiyi məhsullardan istifadə ilə əlaqədar təşkilatın satdığı məhsulların həyat dövrünün təşkilatın istehsal prosesindən sonrakı mərhələlərində İQ emissiyaları və ya təmizlənmələri baş verə bilər. Bu emissiyalar və ya təmizlənmələr çox geniş spektrli xidmətləri və əlaqəli prosesləri əhatə edə bilər.

Əksər hallarda, təşkilat məhsulun həyat dövrünün müxtəlif mərhələlərində məhsulun taleyi ilə bağlı dəqiq məlumatla malik olmur və buna görə də həyat dövrünün hər bir mərhələsi üçün ağlabatan ssenarilər müəyyən etməlidir.

Bu ssenarilər hesabatda aydın şəkildə izah edilməlidir.

B.6.2 Alt kateqoriyalara və əlaqəli mənbələrin və uducuların müəyyən edilməsinə dair nümunələr

a) Məhsulun istifadəsi mərhələsinə aid İQ emissiyaları və ya təmizlənmələri təşkilatın bütün satılmış məhsullarının bütün həyat dövrü ərzində gözlənilən ümumi emissiyaları əhatə edir. Bu alt kateqoriyaya aid emissiyalar həyat dövrünün mərhələlərinə dair ssenarilərlə sıx əlaqəlidir. Ümumi nöqteyi-nəzərdən, məhsul “son məhsul” səviyyəsinə nə qədər çox yaxın olarsa, ssenariləri müəyyən etmək bir o qədər asan olar. Məsələn, avtomobil istehsalçısı üçün avtomobilin istismarı ssenarilərini müəyyən etmək (avtomobilin enerji istehlakını qiymətləndirmək üçün) məhsullarının tətbiq ssenariləri daha geniş olan polad təchizatçısına nisbətən daha asandır.

QEYD Təlimatlar ISO/TR 14069 standartında verilmişdir.

b) Dəyər zəncirinin sonrakı mərhələsində icarəyə verilmiş aktivlərlə əlaqəli emissiyalar dedikdə, hesabat verən təşkilatın mülkiyyətində olan və hesabat ilində digər subyektlərə icarəyə verilən aktivlərin istismarından yaranan emissiyalar nəzərdə tutulur. Bu alt kateqoriya icarəyə verənlərə (yəni icarəçilərdən ödənişlər alan təşkilata) tətbiq edilir.

c) Məhsulun həyat dövrünün son mərhələsinə aid emissiyalar hesabat verən təşkilatın hesabat ilində satdığı bütün məhsulların istismar müddətinin başa çatması ilə əlaqəli emissiyaları ehtiva edir. Bu mərhələdə, emissiya mənbələri və uducuları adətən bərk və maye tullantıların utilizasiyası ilə bağlı olanlar olur (B.4.1). Bununla belə, məhsulun istifadə mərhələsi üçün (B.5.1) təşkilat “həyat dövrünün sonuna dair ssenarilər” müəyyən etməlidir. Nəticə etibarilə, bu alt kateqoriyaya aid emissiyalar bu ssenarilərlə sıx əlaqəli olur.

d) Investisiyalarla əlaqəli emissiyalar başlıca olaraq özəl və ya dövlət maliyyə müəssisələrinə aid olur. Emissiyalar dörd növ əməliyyat nəticəsində yarana bilər: kapital borcu, investisiya borcu, layihənin maliyyələşdirilməsi və digər.

B.7 Kateqoriya 6: Digər mənbələrdən yaranan dolayı İQ emissiyaları

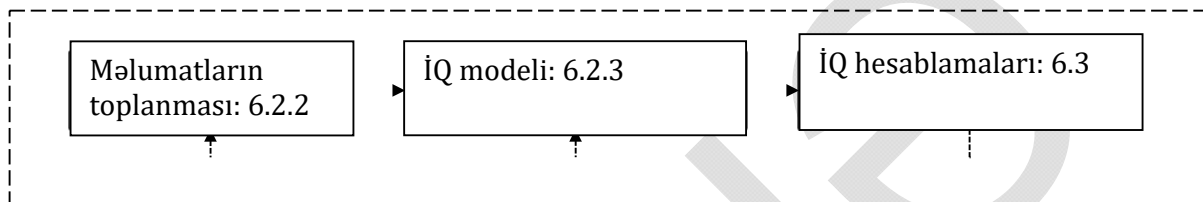
Bu kateqoriyanın məqsədi hər hansı digər kateqoriya üzrə məruzə edilə bilməyən təşkilata aid emissiyaların (və ya təmizlənmənin) uçotunun aparılmasıdır. Nəticə etibarilə, bu xüsusi kateqoriyanın məzmununun müəyyən edilməsinə təşkilatın özü cavabdehdir

ƏLAVƏ C (məlumat)

Birbaşa emissiyalar üzrə İQ miqdar analizi yanaşması üçün məlumatların seçilməsi, toplanması və istifadəsi üzrə təlimat

C.1 Ümumi müddəalar

Madde 6-nın tələblərinə uyğun olaraq, bu Əlavə birbaşa emissiyaların miqdarının müəyyən edilməsi ilə bağlı bir neçə yanaşmanı təsvir edir (bax: Şəkil C.1). Təşkilatların adətən istifadə etdiyi praktiki metodların geniş spektrini göstərmək üçün Əlavədə nümunələr təqdim olunur.

C.2 Miqdar analizi yanaşmasının seçilməsinə dair təlimatlar

Bax: 6.2. Miqdar analizi yanaşması məlumatların əldə edilməsindən və mənbələrə aid emissiyaların və ya uduculara aid təmizlənmələrin müəyyən edilməsindən ibarət prosesdir. İQ emissiyaları və ya təmizlənmələri ölçmə və ya modelləşdirmə yolu ilə müəyyən edilə bilər. Bu, ən yüksək səviyyədə Şəkil C.1-də təsvir olunur. Miqdar analizi yanaşması konkret mənbə/uducu üçün spesifik olur və təşkilatın inventarında müxtəlif miqdar analizi yanaşmaları mövcud ola bilər.

Miqdar analizi yanaşmasının müxtəlif mərhələləri bir-birindən qarşılıqlı asılı ola bilər. İQ-in miqdar analizi modelindən asılı olaraq miqdar analizi yanaşması fərqli ola bilər ki, bu da təşkilatın İQ emissiyalarını kəmiyyətcə qiymətləndirmək üçün müxtəlif növ məlumatları necə seçməli, toplamalı və istifadə etməli olacağına təsir göstərir. Eyni zamanda, İQ-in yekun hesablamalarının dəqiqlik, təkrarlanma qabiliyyəti və digər şərtlərə cavab verib-verməməsindən asılı olaraq, təşkilat İQ-lərin miqdar analizi modellərinə və məlumatların toplanmasına dəyişiklik etməli ola bilər (həmçinin bax: ISO 14033). İQ emissiya və ya təmizlənmələrinin hesablanması dedikdə, məlumat və modellərin müvafiq toplusunun yaradılması, hesablamaların aparılması və nəzərdən keçirilən mənbələr və uducular üzrə yekun İQ nəticələrinin cəmlənməsi mərhələsi başa düşülür.

Birbaşa emissiyaların miqdar analizi modelləri kütlə balans, fasiləli emissiyaların ölçülməsi, təxmini qiymətləndirmələr və standart yanaşmanı ehtiva edə bilər.

Ölçmə yanaşmasına əsaslanan miqdar analizi emissiyaların davamlı monitorinq sistemlərini (CEMS) və proqnozlaşdırılan emissiyaların monitorinq sistemlərini (PEMS) ehtiva edə bilər.

QEYD Monitorinq və ya ölçmə kimi birbaşa emissiya modellərinə gəldikdə, model struktur baxımından texniki ölçmə qurğularının layihəsinə və istismarına inteqrasiya edilir.

Məlumatlar ilkin və ya ikinci dərəcəli (onları ilkin olaraq kimin toplanmasından asılı olaraq) və konkret yerə xas olan məlumatlar və ya konkret yerə xas olmayan məlumatlar (orijinal mənbədən və ya uducudan əldə edilib-edilməməsindən asılı olaraq) kimi təsnif edilə bilər. Toplanmalı olan məlumatların növü məqbul yekun qeyri-müəyyənlik, məlumatların mövcudluğu, xərclər, digər məlumatların əvvəlcədən mövcudluğu və ya digər səbəblər kimi tələblərdən asılı olan konkret İQ modelindən asılı olur. Adətən müxtəlif miqdar analizi metodları üçün istifadə edilən məlumat növünə aşağıdakılar daxil olur, lakin bunlarla məhdudlaşmır:

- kütlə, həcm, enerji və ya pul dəyəri kimi fəaliyyət məlumatları;

- b) istilikyaratma qabiliyyəti: xalis və ya ümumi (çox vaxt yanacağıın yanması, ilkin məlumatlar və konkret yerə xas olan fəaliyyət məlumatları üzrə daha dəqiq hesablamalar üçün istifadə olunur);
- c) emissiya əmsalı (adətən “ton CO₂e/fəaliyyətlə bağlı kəmiyyət məlumatı” kimi ifadə olunur);
- d) tərkiblə bağlı məlumatlar (adətən karbon komponenti kimi ifadə olunur, çox vaxt ilkin və konkret yerə xas olan emissiya əmsalının daha dəqiq hesablanması üçün istifadə olunur);
- e) oksidləşmə əmsalları; f) konversiya əmsalları;
- g) emissiyalar (adətən kütlə əsasında və istinad edilən dövr üzrə, məsələn, saatlıq);
- h) pul dəyərləri (adətən müəyyən məhsullara, materiallara və ya xidmətlərə xərclənən məbləğlər).

Çox vaxt bu məlumatların bəziləri modelin mülahizələrinə daxil edilir. Bəzən məlumatlar ilkin məlumat kimi yerində toplanmalı olur. Bu, modelin tətbiqinin müxtəlif səviyyələrində əks oluna bilən məqbul qeyri-müəyyənlik tələblərindən asılı olacaqdır (nümunə üçün bax: Mətn qutusu 1).

Mətn qutusu 1 — İllüstrativ nümunələr

Yanacağıın yanması birbaşa CO₂ emissiyalarına səbəb olan ən geniş yayılmış prosesdir. Buna baxmayaraq, yanma emissiyaları üçün miqdar analizi yanaşmaları çox sadədən çox mürəkkəbə qədər dəyişə bilər. Bu, çox vaxt təşkilatın miqdar analizi yanaşmasını təyin edərkən seçə biləcəyi bəzi əsas variantları təmsil edən səviyyə sistemlərində əks olunur. Aşağıda biri sadə, digəri isə mürəkkəb olmaqla, iki fərqli səviyyəyə dair nümunə verilmişdir. Sadə səviyyə: Fəaliyyət məlumatları (yanacağıın həcmi) yanacaq təchizatının qəbulu haqqında qəbzlərdən götürülür. Bunları toplamaqla, bir ilə düşən ümumi həcmələr hesablanır. Yanacağıın emissiya əmsalı IPCC-nin standart dəyərlərindən götürülür. Yanmamış karbonun miqdarı və ya digər qazların (məsələn, CH₄) emissiyası nəzərə alınmır. Emissiyalar qəbzlərdən götürülmüş illik yanacaq həcmnin standart emissiya əmsalına vurulması yolu ilə hesablanır.

Mürəkkəb səviyyə: Təbii qazın həcm axını temperatur və təzyiq datçikləri olan turbin qaz sayğacı və ölçmə nəticələrini qaz həcminə (Nm³) çevirən elektron cihazla təchiz edilmiş iki paralel ölçmə sistemi vasitəsilə davamlı şəkildə, ümumi qeyri-müəyyənliyi < 1,5 % olmaqla izlənilir. Emissiya əmsalı təbii qaz nümunələrində komponentləri ayırmaq və müəyyən etmək üçün nəzərdə tutulmuş qaz xromatoqrafından istifadə etməklə müəyyən edilir. Sistem saatda 4-8 nümunə götürür və ISO 10715 standartının tələblərinə cavab verir. Saatlıq və gündəlik emissiya əmsalları (ton CO₂/xalis istilikyaratma qabiliyyəti üzrə) CH₄ və axında mövcud olan digər 10 qazın axınının tərkibində ölçülən faiz payı əsasında hesablanır. Bütün ölçmə sistemi gündəlik olaraq özünü kalibrleyir və müntəzəm olaraq aylıq kalibrlemə yoxlamasından keçirilir. Bütün kalibrlemə qazları ISO/IEC 17025 sertifikatına malik olur və qaz xromatoqrafının istismarı ISO 9001 sertifikatına malik müəssisə tərəfindən həyata keçirilir. Əlavə olaraq, ISO/IEC 17025 akkreditasiyasına malik laboratoriya tərəfindən ISO 10723 standartına uyğun olaraq qaz xromatoqrafının illik validasiyası aparılır

Mənbələrin müvafiqliyini müəyyən etmək üçün təşkilat Maddə 4-də göstərilən prinsiplərin hər birini nəzərdən keçirməlidir. Aşağıdakı suallara verilən cavabların müsbət olması İQ mənbəyinin müvafiq olduğunu göstərir.

— Müvafiqlik: Nəzərdə tutulmuş istifadəçi(lər)in ehtiyaclarını təkliddə və ya digər mənbələrlə birlikdə ödəmək üçün mənbə/uducu kəmiyyətə qiymətləndirilməli və məruzə edilməlidirmi?

— Tamliq: İntinventarın bütün müvafiq mənbələri ehtiva etməsi üçün mənbə/uducu inventara daxil edilməlidirmi?

— Ardıcılıq: Mənbə/uducu inventara daxil edilməzsə, istifadəçi inventarın daxilində və ya İQ-in uçotu və məruzə edilməsi ilə bağlı cari praktikaya riayət edən oxşar təşkilatların İQ inventarlarına münasibətdə İQ-lə bağlı məlumatlar arasında əhəmiyyətli müqayisələr aparmaq imkanını itirəmi?

— Dəqiqlik: Mənbə/uducu təkliddə və ya digər mənbələrlə birlikdə inventarın cəmi göstəricilərinin qeyri-müəyyənlikdən kifayət qədər azad olması üçün zəruridirmi?

— Şəffaflıq: Açıqlama və əsaslandırma olmadan mənbənin yaxud uducunun və ya bir neçə mənbənin və uducunun inventara daxil edilməməsi nəzərdə tutulmuş istifadəçilərin kifayət qədər inamla qərarlar qəbul etməsinə mane ola bilərmi? Açıqlanan İQ-lə bağlı məlumatlar nəzərdə tutulmuş istifadəçilərin kifayət qədər inamla qərarlar qəbul etməsinə imkan vermək üçün kifayət edirmi və müvafiqdirmi?

C.3 Miqdar analizi üçün istifadə olunan məlumatların seçilməsi və toplanmasına dair təlimat

Bax: 6.2.2. Məlumatların xüsusiyyətləri şirkət tərəfindən şirkətin mövcud praktikasına, sahə üzrə praktikaya, qabaqcıl təcrübələrə, maraqlı tərəflərin tələblərinə uyğun olaraq seçilə və ya normativ sxemlərlə tələb oluna bilər.

Təşkilat adətən daha yüksək səviyyəli məlumatlar hesab edilən konkret yerə xas olan fəaliyyət məlumatlarını hazırlamaq üçün fəaliyyətlə bağlı ilkin məlumatlardan və ya baza məlumatlarından istifadə etməlidir. Konkret yerə xas olan fəaliyyət məlumatları (və ya əsas məlumatlar) mövcud olmadıqda, ədəbiyyatdan və ya tanınmış məlumat bazalarından götürülən təxmini fəaliyyət məlumatları (ikinci dərəcəli məlumatlar) istifadə edilməlidir.

Təşkilat İQ emissiyalarının monitorinqi və məruzə edilməsi məqsədilə məlumat axını fəaliyyətləri üçün yazılı prosedurlar yaratmalı, sənədləşdirməli, həyata keçirməli və saxlamalıdır. Təşkilat məlumat axını fəaliyyəti nəticəsində əldə edilən illik emissiya hesabatında xətalara olmamasını və hesabatın 5.1 bəndində göstərilən sənədləşdirmə tələblərinə uyğun olmasını təmin etməlidir (bax: ISO 14033).

Məlumat axını fəaliyyətləri ilə bağlı yazılı prosedurlar ən azı aşağıdakı elementləri əhatə etməlidir:

- a) ilkin məlumat mənbələrinin müəyyən edilməsi;
- b) məlumat axını fəaliyyətləri arasında ardıcılıq və qarşılıqlı əlaqəni əks etdirən, ilkin məlumatlardan illik emissiyalara qədər məlumat axınıdakı hər bir addım;
- c) emissiyaları müəyyən etmək üçün istifadə olunan düsturlar və məlumatlar daxil olmaqla, hər bir konkret məlumat axını fəaliyyətinə aid işlənmə mərhələləri;
- d) istifadə olunan müvafiq elektron məlumatların işlənməsi və saxlanması sistemləri, habelə bu cür sistemlərlə digər daxil edilən məlumatlar, o cümlədən əllə daxil edilən məlumatlar arasında qarşılıqlı əlaqə;
- e) məlumat axını fəaliyyətlərinin nəticələrinin qeydə alınma üsulunun təsviri.

C.4 Konkret yerə xas olan məlumatlar

C.4.1 Ümumi müddəalar

İQ inventarını tərtib edən təşkilatın maliyyə və ya əməliyyat nəzarətində olan proseslərə/aktivlərə aid birbaşa İQ emissiyalarını/təmizlənmələrini əks etdirən konkret yerə xas olan məlumatlar toplanmalıdır.

Praktiki baxımdan mümkün olduqda, İQ inventarını hazırlayan və hesabat verən təşkilatın maliyyə və ya əməliyyat nəzarətində olmayan, lakin dolayı İQ emissiyalarına/təmizlənmələrinə ciddi töhfə verən proseslər üçün də konkret yerə xas olan məlumatlardan istifadə edilməlidir.

QEYD Konkret yerə xas olan məlumatlar dedikdə, birbaşa İQ emissiyaları (birbaşa monitorinq, stexiometriya, kütlə balansları və ya oxşar metodologiyalar vasitəsilə müəyyən edilir), fəaliyyət məlumatları (İQ emissiyaları və ya təmizlənmələri ilə nəticələnən proseslərin

resursları və nəticələri) və ya hesablama əmsalları (məsələn, emissiya əmsalları və oksidləşmə əmsalları) nəzərdə tutulur.

Konkret yerə xas olan məlumatlar obyektədən/avadanlıqdan toplanır və ya oxşar funksiyaları olan obyektlər/avadanlıqlar üzrə orta hesabla götürülə bilər. Onlar ölçülə və ya modelləşdirilə bilər.

C.4.2 Təhlillər və nümunələrin götürülməsi

Konkret yerə xas olan məlumatlar toplanarkən, təşkilat miqdar analizi məqsədilə məlumatların müəyyən olunması üçün aparılan təhlillərin, nümunələrin götürülməsinin, kalibrləmələrin və validasiyaların tanınmış Beynəlxalq Standartlara və ya milli standartlara əsaslanan metodları tətbiq etməklə aparılmasını təmin etməlidir. Nəşr olunmuş tətbiq edilə bilən standartlar mövcud olmadıqda, nümunə götürmədə və ölçmədə xətanı məhdudlaşdıran münasib standart layihələrindən, sahə üzrə qabaqcıl təcrübə təlimatlarından və ya digər elmi əsaslı metodologiyalardan istifadə edilməlidir.

Təhlil nəticələrindən istifadə zamanı nəticənin tətbiq edilə biləcəyi qabiliyyəti nəzərə alınmalıdır. Məsələn, nəticələr yalnız o yanacaq və ya material partiyası üçün istifadə edilməlidir ki, nümunələr onlardan götürülmüş olsun və həmin nümunələr onlar üçün reprezentativ nümunə kimi nəzərdə tutulsun. Həmçinin, müəyyən dövr ərzində aparılan bir neçə təhlilin nəticələri emissiyaların təyini üçün istifadə olunan xüsusi parametrlər müəyyən edilməsi məqsədilə birləşdirilə bilər. Məsələn, müəyyən bir ay üçün sement zavodu əhəngdaşı xammalından müntəzəm olaraq nümunələr toplaya, onun CaO tərkibinin təhlilini apara və həmin ay ərzində bütün əhəngdaşı kalsinasiyası üzrə emissiyaların hesablanmasında orta nəticə tətbiq edə bilər.

Konkret yerə xas olan məlumatların təhlillər vasitəsilə müəyyən edildiyi hallarda, hər bir yanacaq və ya material üçün yazılı prosedur formasında nümunə götürmə planının tərtib edilməsi qabaqcıl təcrübə hesab olunur. Prosedurda nümunələrin hazırlanması üzrə metodologiyalar (vəzifələr, yerlər, tezliklər və miqdarlar daxil olmaqla), habelə nümunələrin saxlanması və daşınması üzrə metodologiyalar haqqında məlumatlar əks olunmalıdır. Əldə edilən nümunələr müvafiq partiya və ya çatdırılma müddəti üçün reprezentativ olmalı və xətasız olmalıdır. Təhlil nəticələri yanacağın və ya materialın heterogenliyinin ilkin gözlənilən həddən əhəmiyyətli dərəcədə fərqləndiyini göstərdikdə, ilkin nümunə götürmə planına düzəlişlər etmək lazım gələ bilər.

Nümunə götürmə və təhlillərin aparılmasının minimum tezliyi miqdar analizi yanaşması üçün arzu olunan dəqiqliyi nəzərə almaqla müəyyən edilməlidir. Tələb olunan minimum tezliyi müəyyən edərkən, materialların dəyişkənliyini qiymətləndirmək və ya onların təbii dəyişkənliyini xarakterizə edə bilən statistik məlumatları, normativ tələbləri və ekspert rəylərini nəzərdən keçirmək üçün xüsusi tədqiqatın aparılması tələb oluna bilər.

C.4.3 Laboratoriyalar

Təşkilat konkret yerə xas olan məlumatların müəyyən edilməsi məqsədilə təhlillərin aparılması üçün istifadə edilən laboratoriyaların müvafiq təhlil metodlarına dair müvafiq normativlərə uyğun şəkildə akkreditə edilmiş olmasını təmin etməlidir. Bəzən xüsusi normalar çərçivəsində tam akkreditə edilmiş laboratoriyaların istifadəsi mümkün olmaya və ya əsassız xərclərə səbəb ola bilər, bu halda seçilmiş laboratoriyanın konkret yerə xas olan məlumatlarla bağlı dəqiq təhlillərin aparılması üzrə xüsusi texniki səriştəyə malik olduğunu nümayiş etdirmək tövsiyə olunur.

C.4.4 Kalibrləmə

Ölçmə vasitələrinin səhvsiz və tələb olunan qeyri-müəyyənlik diapazonunda işləməsi üçün, təşkilat ölçmə vasitələrinin ən azı istehsalçı tərəfindən müəyyən edilmiş minimum tezliklə kalibrlənməsini təmin etməlidir.

C.4.5 Məlumat boşluqları

Mənbəyə/uducuya aid emissiyaların/təmizlənmələrin miqdar analizi üçün tələb olunan müvafiq məlumatlar mövcud olmadıqda, müvafiq dövr və çatışmayan parametr üzrə konservativ əvəzedici məlumatların müəyyən edilməsi məqsədilə müvafiq təxmini qiymətləndirmə metodundan istifadə edilməlidir. Təxmini qiymətləndirmə metodunun yazılı prosedur formasında tərtib edilməsi qabaqcıl təcrübədir.

C.4.6 Qeydlərin aparılması

6.2 bəndində tələb edildiyi kimi, miqdar analizi yanaşmasında istifadə edilən bütün müvafiq informasiya və məlumatlarla bağlı qeydlərin saxlanması qabaqcıl təcrübədir. Saxlanılmalı olan məlumatlara aşağıdakılar daxil ola bilər:

- a) fəaliyyətlə bağlı məlumatlar;
- b) istifadə edilən bütün standart dəyərlərin siyahısı;
- c) konkret yerə xas olan məlumatların müəyyən edilməsi üçün aparılan nümunə götürmə və təhlil nəticələrinin tam dəsti;
- d) miqdar analizi yanaşmasındakı hər hansı əhəmiyyətli dəyişikliklər haqqında sənədlər;
- e) ölçmə vasitələrinin kalibrənməsinin və onlara göstərilən texniki xidmətin nəticələri;
- f) miqdar analizi yanaşmasının seçimini əsaslandırان sənədlər;
- g) hər hansı qeyri-müəyyənlik qiymətləndirmələri (nəzərdə tutulduqda), eləcə də miqdar analizi yanaşmasının qeyri-müəyyənlik təhlili üçün istifadə edilən məlumatlar;
- h) fasiləsiz ölçmələr sisteminin ətraflı texniki təsviri (nəzərdə tutulduqda);
- i) fasiləsiz ölçmələr sistemindən əldə edilən işlənilməmiş və məcmu məlumatlar, o cümlədən vaxt keçdikdə baş verən dəyişikliklər haqqında sənədlər, sınaqlar, boşdayanma vaxtları, kalibrəlmələr, texniki xidmət və təmir haqqında qeyd jurnalı və fasiləsiz ölçmələr sistemində edilən hər hansı dəyişikliklər haqqında sənədlər.

Qanunla İQ inventarları haqqında hesabat verməsi tələb olunarsa, təşkilat uçot qeydlərini bir neçə il müddətində saxlamalı ola bilər. Məlumatın 10 il müddətində saxlanması geniş yayılmış praktikadır.

C.5 Konkret yerə xas olmayan məlumatlar

İQ inventarı hazırlanarkən, mövcud olan ən yüksək keyfiyyətli məlumatlardan istifadə etməklə, praktiki cəhətdən maksimum mümkün dərəcədə xəta və qeyri-müəyyənliyi azaldan məlumatlardan istifadə edilməlidir. Bu mənada, bir qayda olaraq, konkret yerə xas olmayan məlumatlara nisbətən konkret yerə xas olan məlumatlara üstünlük verilir.

Konkret yerə xas olan məlumatların toplanması praktiki cəhətdən mümkün olmadıqda, regional və ya beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən toplanmış və üçüncü tərəfin verifikasiyasından keçmiş qlobal və ya regional orta göstəricilərə əsaslanan ilkin məlumatlar istifadə edilməlidir.

İkinci dərəcəli məlumatlar və konkret yerə xas olmayan məlumatlar olan ilkin məlumatlar yalnız konkret yerə xas olan məlumatların toplanmasının praktiki cəhətdən mümkün olmadığı hallarda və ya az əhəmiyyətli proseslər üçün istifadə edilməlidir və onların sırasına ədəbiyyat məlumatları (məsələn, standart emissiya əmsalları), hesablanmış məlumatlar, təxmini qiymətləndirmə göstəriciləri və ya digər reprezentativ məlumatlar daxil ola bilər.

Konkret yerə xas olmayan məlumatlardan istifadə edildikdə, 6.2 bəndində tələb edildiyi kimi (miqdar analizi yanaşmasına dair sənədlər), təşkilat hesablama əmsalları (emissiya əmsalları, oksidləşmə əmsalları, QİP-lər və s.) üçün istifadə olunan dəyərlərin və mənbələrin və onların seçilmə səbəbinin ətraflı qeydini aparmalıdır.

C.6 İQ miqdar analizi modelinin seçilməsi və ya işlənilməsinə dair təlimat

Bax: 6.3.2. Hansı modelin seçilməsi mənbəyə aid İQ emissiyalarının/təmizlənmələrinin (ciddiliyi nəzərə alınmaqla) müəyyən edilməsi üçün məqbul hesab edilən xərclərdən və dəqiqlik dərəcəsindən xeyli asılıdır. Dəqiqlik və xərclər həmişə olmasa da çox vaxt bir-birinə zidd olur,

belə ki, dəqiqlik səviyyəsinin artırılması üçün daha məsrəfli vasitələrin tətbiqi tələb olunur. Bununla belə, bu asılılıq xətti deyil və çox vaxt xərclərdə əhəmiyyətli artım olmadan dəqiqliyin təkmilləşdirilməsi üçün geniş imkanlar mövcud olur.

Aşağıdakılar xərclərə birbaşa təsir edir:

a) proseslərə nəzarət məqsədləri üçün qabaqcadan mövcud olan monitorinq sistemləri (qabaqcadan mövcud olan təcrübələr);

b) müəyyən edilmiş İQ modelindən, miqdar analizi yanaşması üçün müəyyən edilmiş qeyri-müəyyənlikdən istifadə etməklə əldə edilməli olan məlumat keyfiyyətinə dair tələblər;

c) avadanlığın kalibrlənməsi, texniki xidməti və təmirini münasib ödənişlə həyata keçirə bilən yerli təchizatçıların mövcudluğu kimi bazar şərtləri.

Bir qayda olaraq, qabaqcıl təcrübə İQ emissiya və təmizlənmələrinin monitorinqi ilə bağlı ölkədə və ya regionda müəyyən edilmiş məcburi tələblərin yerinə yetirilməsidir, belə ki, bu tələblər ekspertlər tərəfindən qiymətləndirilmiş ola bilər və onların yerli sənaye praktikası ilə yerli kontekstdə İQ emissiya və təmizlənmələrinə dair zəruri dəqiqlik arasında müvafiq tarazlığı təmin etdiyi hesab edilmiş ola bilər.

Bununla belə, sənaye sistemləri elə qurulmuş ola bilər ki (məsələn, proseslərə nəzarət məqsədilə yaxud sağlamlığın və əməyin mühafizəsi əsasları ilə), yerli standart tənzimləmə praktikasına uyğun gəlməyə bilər. Bu halda, mövcud praktikanın etibarlılığını araşdırmaq və hamılıqla qəbul edilmiş və/və ya normativ miqdar analizi yanaşmalarına ekvivalentliyini müəyyən etmək üçün konkret miqdar analizi yanaşmasının qeyri-müəyyənliyini qiymətləndirmək lazım gələ bilər. Bu zaman, təşkilat qeyri-müəyyənliyin qiymətləndirilməsini apararkən ISO/IEC 98-3 sayılı Təlimatın prinsip və metodologiyalarını tətbiq edə bilər. Dəqiqlik səviyyəsinin daha yüksək olması adətən məqbul sayılır, daha aşağı olması isə əsaslandırılmalıdır. Məsələn, tipik əsaslandırma əsassız xərclərin nəzərə alınmasıdır.

Model seçilərkən, onun istifadə etdiyi məlumatların aşağıdakı kəmiyyət və keyfiyyət aspektləri nəzərə alınmalıdır:

— dəqiqlik: toplanmış məlumatların dəqiqliyi İQ modelinə və miqdar analizi yanaşması üçün tələb olunan yekun qeyri-müəyyənliyə uyğun olmalıdır;

— tezlik: emissiyalarda fərqlərə səbəb ola biləcək proseslərin dəyişkənliyini nəzərə ala bilmək üçün məlumatlar müvafiq tezliklə toplanmalıdır;

— aktualıq: məlumatlar emissiyalarını xarakterizə etmək üçün istifadə olunduğu dövrün reallığını əks etdirməlidir; əks halda, onlar mülahizə və ya təxmin kimi qeyd edilməlidir;

— tamlıq: sözügedən dövrə aid məlumat seriyası tam olmalı, müəyyən edilmiş toplanma tezliyinə uyğun gəlməlidir;

— nəzarət: istifadəçinin ölçmə qurğularına nəzarət edib-etməməsi və əgər etmərsə, bu qurğular haqqında məlumat əldə etməyin mümkün olub-olmaması;

— etibarlılıq: məlumatlar müəyyən edilmiş tələblərə uyğun olduqda etibarlı olur. Məlumatların etibarlılığı kənar verifikasiya predmeti ola bilər. Məsələn, müəyyən bir sayğac yalnız öz ölçmə diapazonunda etibarlı nəticələr verə bilər. Bu diapazondan kənarında istifadə edildikdə, onun verdiyi məlumatlar etibarlı sayılmaya bilər.

Yuxarıda sadalanan bütün aspektlər miqdar analizi yanaşmasının dəqiqliyinə, xərclərinə, texniki cəhətdən tətbiqinin mümkünlüyünə və təkrarlana bilməsinə təsir göstərir.

Məsələn, bir çox hallarda nisbətən kiçik mənbələr üçün yanacaqın fiziki miqdarını göstərən qəbzlər vasitəsilə fəaliyyət məlumatlarını sənədləşdirmək kifayət ola bilər. Bu halda mənbənin istismarçısı onun fəaliyyət məlumatlarının monitorinqi üçün istifadə edilən ölçmə qurğuları üzərində nəzarətə malik olmaya bilər. Ölçmə qurğularına nəzarət vəzifəsi yanacaqın təchizatçısının və ya faktiki istehsalçısının üzərinə düşür. Əqdlərin qanuni şəkildə həyata keçirilməsi şərti ilə, aparılan hər hansı ölçmələrdə müvafiq yurisdiksiyada mövcud olan ölçmə qeyri-müəyyənliyi, kalibrləmə, sabitlik və s. üzrə standartlaşdırılmış və minimum praktikaya riayət ediləcəyini güman etmək olar. Bu praktika təchizatçının ölçmə sistemine əsaslanmaqla, İQ-nin miqdar analizi və məruzə edilməsi ilə bağlı xərcləri əhəmiyyətli dərəcədə azaldır və onların texniki cəhətdən həyata keçirilə bilmə imkanlarını artırır.

Xərclər və həyata keçirilə bilmə məsələlərinin nəzərdən keçirilməli olduğu digər vəziyyətlərə aşağıdakılar daxildir:

- standart hesablama dəyərlərindən konkret yerə xas olan dəyərlərə keçid;
- hər bir mənbə/uducu üzrə məlumatların toplanmasının və təhlillərin aparılma tezliyinin artırılması;
- xüsusi ölçmə tapşırığı milli hüquqi metroloji nəzarətin əhatə dairəsinə aid olmadıqda, analogi istifadə hallarında ölçmə vasitələrinin həmin yurisdiksiyanın hüquqi metroloji nəzarətinin tələblərinə uyğun olan vasitələrlə əvəz edildiyi vəziyyətlər;
- ölçmə vasitələrinin kalibrənmə və texniki xidmət intervallarının qısaldılması;
- konkret yerə xas olan məlumatların müəyyən edilməsi məqsədilə texniki cəhətdən etibarlı və dəqiq nəticələr vermək səriştəsini və qabiliyyətini nümayiş etdirə bilən laboratoriyalardan istifadə edilməsi və ya konkret yerə xas olan məlumatların müəyyən edilməsi üçün akkreditə edilmiş kənar laboratoriyalardan istifadə edilməsi;
- xarakterik riski və ya nəzarət riskini əhəmiyyətli dərəcədə azaltmaqla, məlumat axını fəaliyyətinin və nəzarət fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi.

C.7 İQ emissiyalarının və təmizlənmələrinin hesablanması

Bax: 6.3. İQ emissiyalarının/təmizlənmələrinin yekun miqdarı təşkilat tərəfindən müəyyən edilmiş hədlər daxilində olan konkret qeyri-müəyyənliyə malik olacaqdır. 7.3 bəndinə uyğun olaraq, təşkilat miqdar analizi yanaşmaları (məsələn, miqdar analizi və modellər üçün məlumatlar) ilə bağlı qeyri-müəyyənliyi müəyyən etməli və İQ inventarının kateqoriyaları səviyyəsində qeyri-müəyyənliyi müəyyən edən qiymətləndirmə aparmalıdır.

Qeyri-müəyyənlik mənbələrinə aşağıdakılar aid edilə bilər:

- a) parametrlə (və ya hesablama əmsalları) bağlı qeyri-müəyyənlik, məsələn, emissiya əmsalları, fəaliyyət məlumatları;
- b) ssenarilərlə bağlı qeyri-müəyyənlik, məsələn, istifadə mərhələsinə dair ssenari və ya həyat dövrünün son mərhələsinə dair ssenari;
- c) modelə bağlı qeyri-müəyyənlik.

**ƏLAVƏ D
(normativ)****Biogen İQ emissiyalarının və CO₂ təmizlənmələrinin uçotu**

Bu Əlavədə biogen İQ emissiyalarının və CO₂ təmizlənmələrinin uçotuna dair tələblər və təlimatlar təqdim olunur.

Antropogen biogen İQ emissiyaları və təmizlənmələri insan fəaliyyətinin nəticəsində baş verir. Antropogen biogen İQ emissiyaları (məsələn, CO₂, CH₄ və N₂O) biokütlənin yanması, eləcə də digər proseslər (məsələn, biokütlənin və torpağın üzvi maddələrinin aerob və anaerob şəraitdə parçalanması) nəticəsində yarana bilər.

Antropogen biogen CO₂ emissiya və təmizlənmələrinin miqdar analizi və məruzə edilməsi antropogen emissiyalardan ayrıca aparılmalıdır. Digər İQ-lərin (məsələn, CH₄ və N₂O) antropogen biogen emissiya və təmizlənmələrinin miqdar analizi və məruzə edilməsi antropogen emissiyalarla eyni şəkildə aparılmalıdır.

Təbii fəlakətlər (məsələn, meşə yanğınları və ya həşəratların yayılması) və ya təbii təkamül (məsələn, böyümə, çürümə) nəticəsində baş verən qeyri-antropogen biogen İQ emissiyalarının və CO₂ təmizlənmələrinin miqdar analizi aparıla bilər və əgər aparılırsa, ayrıca məruzə edilməlidir.

Əlavə B-də İQ emissiyalarının miqdar analizi ilə bağlı xüsusi/sektoral təlimatlar təqdim olunur.

ƏLAVƏ E
(normativ)
Elektrik enerjisinin uçotu

E.1 Ümumi müddəalar

Bu qoşmada təşkilatın istehlak etdiyi idxal olunmuş elektrik enerjisinin və təşkilatın istehsal etdiyi ixrac edilən elektrik enerjisinin uçotuna dair tələblər və təlimatlar təqdim olunur.

Aşağıda elektrik enerjisi üçün təsvir edilən tələblər və təlimatlar idxal və ixrac edilən istilik, buxar, soyutma enerjisinə və sıxılmış havaya da şamil edilir.

E.2 İdxal olunmuş elektrik enerjisinin uçotu**E.2.1 Ümumi müddəalar**

Təşkilat istehlak etdiyi idxal olunmuş elektrik enerjisindən yaranan emissiyaların kəmiyyətə qiymətləndirilməsini yerləşmə yerinə əsaslanan yanaşmadan istifadə edərək, müvafiq şəbəkəni (yəni ayrılmış ötürücü xətti) ən yaxşı şəkildə xarakterizə edən emissiya əmsalını, yerli, regional və ya milli şəbəkə üzrə orta emissiya əmsalını tətbiq etməklə aparmalıdır. Şəbəkə üzrə orta emissiya əmsalları məruzə edilən emissiyaların aid olduğu ilə (mövcud olduqda), əks halda isə ən son ilə aid olmalıdır. İstehlak edilən idxal olunmuş elektrik enerjisi üçün şəbəkə üzrə orta emissiya əmsalı elektrik enerjisinin istehlak edildiyi şəbəkənin orta istehlak strukturuna əsaslanmalıdır.

Emissiya əmsallarına elektrik enerjisinin istehsalı ilə bağlı digər dolayı emissiyalar da daxil ola bilər, məsələn:

— ötürülmə və paylanma ilə bağlı itkilər;

— elektrik enerjisi istehsalına aid digər proseslər (məsələn, yanacaqın hasilatı, daşınması və emalı) və/və ya elektrik enerjisinin istehsalı üçün əsas istehsal vasitələrinin hazırlanmasına aid proseslər.

Həmin dolayı emissiyaların daxil edilməsi ayrıca kəmiyyətə müəyyən edilməli, sənədləşdirilməli və məruzə edilməlidir (bax: B.4.1).

QEYD Yerləşmə yerinə əsaslanan yanaşma dedikdə, müəyyən edilmiş coğrafi yerlər (yerli, altmilli və ya milli sərhədlər daxil olmaqla) üçün enerji istehsalı emissiyalarının orta əmsalları əsasında enerjiden qaynaqlanan dolayı emissiyaları kəmiyyətə qiymətləndirmək metodu başa düşülür.

E.2.2 Əlavə məlumatlar

Elektrik enerjisinin satın alınması zamanı müqavilə alətlərindən istifadə edərkən, təşkilat müqavilə alətlərinin aşağıdakı keyfiyyət meyarlarına uyğun olması şərti ilə, bazar əsaslı yanaşmadan istifadə edə bilər:

— istehsalçının xüsusiyyətləri ilə birlikdə, təchiz edilən elektrik enerjisi vahidi ilə bağlı məlumatın təqdim edilməsi;

— unikal iddia ilə təmin edilmə;

— hesabat verən qurum tərəfindən və ya onun adından izlənilmə və əvəzləşdirilmə, istifadədən çıxarılma və ya ləğv edilmə;

— müqavilə alətinin tətbiq edildiyi dövrə maksimum yaxın olma və müvafiq vaxt aralığını əhatə etmə;

— ölkə daxilində və ya şəbəkənin qarşılıqlı əlaqəli olduğu halda istehlakın baş verdiyi bazar sərhədləri daxilində istehsal edilmə.

Əməliyyatlar inkişaf etməkdə olan kiçik ada dövlətlərində (SIDS) baş verdikdə, şəbəkələrarası əlaqədən asılı olmayaraq, bu cür proseslər üzrə elektrik enerjisi istehlakı ilə bağlı İQ emissiyalarının miqdarını müəyyən etmək üçün bazar əsaslı yanaşma istifadə oluna bilər.

QEYD 1 SIDS Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən müəyyən edilir[22].

Təşkilat həmin müqavilə alətlərindən İQ emissiyası atributları (o cümlədən bərpa olunan enerji sertifikatları) üçün istifadə etdikdə, bu əqdlər ayrıca sənədləşdirilməli və məruzə edilməlidir (bax: Maddə 9).

QEYD 2 Müqavilə alətləri iki tərəf arasında enerji istehsalı atributları ilə təchiz edilmiş enerjinin alqı-satqısı üzrə və ya ayrıca atribut iddiaları üzrə bağlanan hər hansı bir müqavilə növüdür.

NÜMUNƏ Müqavilə alətlərinə enerji atribut sertifikatları, bərpa olunan enerji sertifikatları, mənşə zəmanətləri, enerji alqı-satqısı müqavilələri, yaşıl enerji sertifikatları, təchizatçıya aid emissiya dərəcələri və s. daxil ola bilər.

QEYD 3 Bazar əsaslı yanaşma dedikdə, hesabat verən təşkilatın müqavilə alətləri ilə birgə elektrik enerjisini və ya ayrılıqda müqavilə alətlərini müqavilə əsasında satın aldığı istehsalçılara aid olan İQ emissiyaları əsasında hesabat verən təşkilatın enerjisindən yaranan dolayı emissiyaların miqdarını müəyyən etmək metodu nəzərdə tutulur.

E.3 İxrac edilən elektrik enerjisinin uçotu

“İxrac edilən” termini təşkilat tərəfindən təşkilati sərhədlərdən kənarında olan istifadəçilərə təchiz edilən elektrik enerjisini bildirir.

Təşkilat tərəfindən istehsal olunaraq ixrac edilən və ya paylanan elektrik enerjisindən qaynaqlanan birbaşa İQ emissiyaları ayrıca məruzə edilə bilər, lakin onların miqdarı təşkilatın ümumi birbaşa İQ emissiyalarından çıxılmamalıdır.

ƏLAVƏ F
(məlumat)

İQ inventarı haqqında hesabatın strukturu və təşkilat

Tamlığı, ardıcılığı və oxunaqlılığı təmin etmək üçün təşkilat İQ hesabatını aşağıdakı fəsillərə uyğun olaraq tərtib etməyi nəzərdən keçirməlidir.

a) Fəsil 1: Təşkilatın məqsədlərinin və inventarla bağlı məqsədlərin ümumi təsviri.

Bu fəsildə hesabat verən təşkilat, məsul şəxslər, hesabatın məqsədi, nəzərdə tutulmuş istifadəçilər, yayılma siyasəti, hesabat dövrü və hesabatın təqdim olunma tezliyi, hesabata daxil edilmiş məlumatlar (nəzərə alınan və izah edilən İQ-lərin siyahısı) və təşkilatın verifikasiya haqqında bəyanatları təsvir edilir.

b) Fəsil 2: Təşkilati sərhədlər.

Bu fəsildə sərhədlər və birləşdirmə metodologiyaları təsvir olunur və izah edilir.

c) Fəsil 3: Hesabatlılıq sərhədləri.

Bu fəsildə nəzərdən keçirilən emissiya kateqoriyaları təsvir olunur və izah edilir.

d) Fəsil 4: Emissiya və ya təmizlənmələrin kəmiyyətə qiymətləndirilən İQ inventarı

Bu fəsildə emissiya və təmizlənmə kateqoriyaları üzrə kəmiyyət məlumatlarının nəticələri, istifadə edilən metodologiya və fəaliyyət məlumatlarının təsviri, emissiya və təmizlənmə əmsalları, qeyri-müəyyənliklər və dəqiqliyin nəticələrə təsirləri (kateqoriyalar üzrə bölgü ilə) haqqında istinadlar və/yaxud izahlar və/yaxud sənədlər, habelə gələcək inventar üçün qeyri-müəyyənliyin azaldılması üzrə planlaşdırılan tədbirlərin təsviri ehtiva olunur.

e) Fəsil 5: İQ-nin azaldılması təşəbbüsü və daxili fəaliyyət səmərəliliyinin izlənməsi.

Təşkilat İQ-nin azaldılması təşəbbüsləri və daxili fəaliyyət səmərəliliyinin izlənməsi üzrə nəticələr barədə hesabat verə bilər.

Hesabatın verilməsi üçün çərçivəni təmin edən nümunəvi şablon Şəkil F.1-də verilmişdir.

AZS ISO 14064-1:2024

İQ emissiyalarının birləşdirilmiş bəyannatının tövsiyə olunan formatı (göstəricilər nümunə üçündür)

HESABAT VERƏN ŞİRKƏT		Adı		Əlaqədar şəxs		Hidroflor-karbonlar (orta çəkisi)		Perflor-karbonlar, tonla (orta çəkisi)		Kükürd heksaflorid (SF ₆)		Azot triflorid (SF ₃)		Kəmiyyət xarakterli qeyri-müəyyənlik		Keyfiyyət xarakterli qeyri-müəyyənlik		
Hesabat görə məsul olan şəxs və ya qurum		Adı	Əlaqədar şəxs	Başlangıç tarixi		Son tarixi		Ay/gün /il		Əlavə olunmuş sənəd		Əlavə olunmuş sənəd						
Əhatə olunan hesabat dövrü		Başlangıç tarixi	Ay/gün /il	Son tarixi		Ay/gün /il												
Təşkilatı sərhədlər		Əlavə olunmuş sənəd																
Hesabatlılıq sərhədləri		Əlavə olunmuş sənəd																
EMİSSİYALAR		Qeydlər	20xx	CO ₂ e	Karbon dioksid (CO ₂)	Metan (CH ₄)	Azot oksidi (N ₂ O)	(HFC)	(HFC)	Kükürd heksaflorid (SF ₆)	Azot triflorid (SF ₃)	Kəmiyyət xarakterli qeyri-müəyyənlik	Keyfiyyət xarakterli qeyri-müəyyənlik					
		Cəmi	(ton/il)	QIP	1	30	265	5 000	4 000	23 500	16 100							
1	Kategoriya 1: Birbaşa İQ emissiyaları və təmizlənmələri, ton CO₂e ilə (1)	83 205	83 050	149	6	0	0	0	0	0	0							
1.1	Stasionar avadanlıqda yanmadan yaranan birbaşa emissiyalar	2 050	2 050	0	0	0	0	0	0	0	0	7%						
1.2	Səyyar avadanlıqda yanmadan yaranan birbaşa emissiyalar	81 005	81 000	5	0	0	0	0	0	0	0	7%						
1.3	Sənaye proseslərinə aid birbaşa texnoloji emissiyalar və təmizlənmələr	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0							
1.4	Antropogen sistemlərdə istixana qazlarının buraxılmasından yaranan birbaşa nəzarətsiz emissiyalar	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0							
1.5	Torpaqdan istifadəyə, torpaqdan istifadənin dəyişməsinə və meşə təsərrüfatına aid birbaşa emissiyalar və təmizlənmələr	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0							
Blöklərdən yaranan birbaşa emissiyalar, ton CO₂ ilə		718	718															
Dolayı emissiyalar, ton CO₂e ilə (2)		S/NS [°]	4 157 450															
2	Kategoriya 2: İdخال olunan enerjiden yaranan dolayı İQ emissiyaları (3)	70 000																
2.1	İdخال olunan elektrik enerjisindən yaranan dolayı emissiyalar	60 000											15%					
2.2	İdخال olunan enerjiden yaranan dolayı emissiyalar	10 000											10%					
3	Kategoriya 3: Daşınmadan yaranan dolayı İQ emissiyaları	614 950																
3.1	Dəyər zəncirinin əvvəlki mərhələsində malların daşınmasından və paylanması yaranan emissiyalar	153 200														C		
3.2	Dəyər zəncirinin sonrakı mərhələsində malların daşınmasından və paylanması yaranan emissiyalar	320 000														B		
3.3	İşçilərin işə gediş-gəlişi ilə əlaqəli emissiyalar	12 000														C		
3.4	Müştəri və ziyarətçilərin daşınması ilə əlaqəli emissiyalar	NS																
3.5	İşgüzar səfərlərlə əlaqəli emissiyalar	129 500														B		
4	Kategoriya 4: Təşkilatın istifadə etdiyi məhsullardan dolayı İQ emissiyaları	3 372 500																
4.1	Satın alınan mallardan yaranan emissiyalar	3 202 500														D		
4.2	Əsas istehsal vasitələrindən yaranan emissiyalar	125 000														D		
4.3	Bərk və maye tullantıların utilitizasiyası nəticəsində yaranan emissiyalar	45 000														D		

AZS ISO 14064-1:2024

4.4	Aktivlərin istifadəsindən yaranan emissiyalar	NS									
	Yuxarıdakı alt kateqoriyalarda təsvir olunmayan xidmətlərdən (məsləhətçilik, təmizlik, texniki xidmət, poçt çatdırılması, bank və s.) istifadə nəticəsində yaranan emissiyalar	NS									
4.5											
5	Kateqoriya 5: Təşkilatın istehsal etdiyi məhsullardan istifadə ilə bağlı dolay IQ emissiyalar		100 000								
5.1	Məhsulun istifadəsi mərhələsinə aid emissiyalar və ya təmizlənmələr		100 000							B	
5.2	Dəyər zəncirinin sonrakı mərhələsində icarəyə verilmiş aktivlərlə əlaqəli emissiyalar	NS									
5.3	Məhsulun həyat dövrünün son mərhələsinə aid emissiyalar	NS									
5.4	İnvestisiyalarla əlaqəli emissiyalar	NS									
6	Kateqoriya 6: Digər mənbələrdən yaranan dolay IQ emissiyaları	NS									
TƏMİZLƏNMƏLƏR (4)											
	Birbaşa təmizlənmələr, ton CO ₂ e ilə		100	100	0	0	0	0	0	0	C
	SAXLANMA (5), (6), (7)										
	İlin sonuna ümumi saxlanma, ton CO ₂ e ilə		10	10	0	0	0	0	0	0	C
KARBONLA BAĞLI MALİYYƏ ALƏTLƏRİ (8)											
	Satın alınmış ümumi bərpa olunan elektrik enerjisi, kVt/saat		575 000	kVt/saat	ISO 14064-1 standartının Əlavə E-yə uyğun olan bazar əsaslı emissiya əmsalları						
	ISO 14064-1 standartının E Qoşmasına uyğun olan müqavilə alətləri çərçivəsində satın alınan bərpa olunan elektrik enerjisi, kVt/saat		150 000	kVt/saat	13 gCO ₂ e / kVt/saat	1,9 tCO ₂ e	Əlavədəki sənədə baxın				
	ISO 14064-1 standartının E Qoşmasına uyğun olan müqavilə alətləri çərçivəsində satın alınan bərpa olunan elektrik enerjisi, kVt/saat		45 000	kVt/saat	6 gCO ₂ e / kVt/saat	0,2 tCO ₂ e	Əlavədəki sənədə baxın				
	ISO 14064-1 standartının E Qoşmasına uyğun olan müqavilə alətləri çərçivəsində satın alınan bərpa olunan elektrik enerjisi, kVt/saat	375 000	180 000	kVt/saat	15 gCO ₂ e / kVt/saat	2,7 tCO ₂ e	Əlavədəki sənədə baxın				
	ISO 14064-1 standartının E Qoşmasının meyarlarına uyğun olmayan müqavilə alətləri çərçivəsində satın alınan bərpa olunan elektrik enerjisi, kVt/saat		200 000	kVt/saat							
	IQ-lər üzrə AA sxemi çərçivəsində karbon kompensasiyaları, ton CO ₂ e ilə		95 000	CO ₂ e							
	IQ-lər üzrə BBA sxemi çərçivəsində karbon kompensasiyaları, ton CO ₂ e ilə		125 000	CO ₂ e							
Digər əlaqəli məlumatlar											
	Fealiyyət səmərəliliyinin izlənməsi (emissiyalar və təmizlənmələr metrik vahidlərlə ifadədə, məsələn, illik gəlirə düşən ton CO ₂ e)				Əlavədəki sənədə baxın						
	Baza ilin IQ emissiyaları, təmizlənmələri və ehtiyatları; və baza ilinə düzəlişlər				Əlavədəki sənədə baxın						
	Ən ciddi mənbələr, uducular və rezervuarlar haqqında məlumatların açıqlanması				Əlavədəki sənədə baxın						
	Müvafiq vahidlərin hər vahidi üzrə emissiyalar (CO ₂ e) haqqında bəyanat				Əlavədəki sənədə baxın						
	Emissiyaların azaldılması təşəbbüsü haqqında bəyanatlar				Əlavədəki sənədə baxın						
	Ciddilik meyarları				Əlavədəki sənədə baxın						
	Qeyri-müəyyənliyin qiymətləndirilməsi				Əlavədəki sənədə baxın						

Qeydlər

[*] Vacib/vacib olmayan

ƏLAVƏ G (məlumat)

Kənd təsərrüfatı və meşəçilik sahələri üçün təlimat

G.1 Ümumi müddəalar

Qlobal miqyasda, illik İQ emissiyalarının əhəmiyyətli bir hissəsi kənd təsərrüfatı və qida istehsalı fəaliyyətlərinin payına düşür. Kənd təsərrüfatı emissiyalarının əsas mənbələri aşağıdakılardır: intestinal fermentasiya (CH_4), azotlu gübrələrin istifadəsi (N_2O), peyinin idarə edilməsi (CH_4) və (N_2O), və çəltik əkini (CH_4). Kənd təsərrüfatı əkinçilik, heyvandarlıq, quşçuluq, göbələk yetişdirilməsi, həşərat yetişdirilməsi və sənaye üçün digər resursların istehsalını əhatə edir.

Hazırkı qoşma bitkiçilik və heyvandarlıq məhsullarının istehsalçılara və əlaqəli təsərrüfat səviyyəli təşkilatlara onların birbaşa, dolayı və biogen İQ emissiyalarının və təmizlənmələrinin miqdar analizi və məruzə edilməsində kömək etmək üçün nəzərdə tutulub. Eyni zamanda, bu təlimat kənd təsərrüfatına aid İQ-lərin dəyər zəncirinə təsirlərini başa düşməyə çalışan dəyər zəncirinin əvvəlki və sonrakı mərhələlərindəki təşkilatlar üçün faydalı olacaqdır. Məlumatlarda uzlaşmaya nail olmaq üçün hazırkı qoşmaya İstinad [13-dən] məlumatlar daxil edilmişdir. Təsvir edilən mövzular hazırkı sənəddəki maddələrə uyğun gəlir. Tətbiq sahəsini Maddə 1-də , terminlər və tərifləri Maddə 3-də , prinsipləri isə Maddə 4-də nəzərdən keçirə bilərsiniz.

G.2 İQ inventarının sərhədləri və İQ emissiyalarının və təmizlənmələrinin miqdar analizi

Bax: Maddə 5 və 6. İQ emissiyalarının və təmizlənmələrinin miqdar analizi məqsədilə, aşağıdakı müxtəlif fəaliyyətlərə aid məlumatları toplamaq lazımdır: intestinal fermentasiya; peyinin idarə edilməsi; sintetik gübrələrin tətbiqi; heyvandarlıq tullantılarının və bitki qalıqlarının torpağa qarışması; çəltik əkini; idarə olunan torpaqların qurudulması və şumlanması; bitki qalıqlarının açıq üsulla yandırılması və kəsib-yandırma əkinçiliyi; torpaqdan istifadədə dəyişiklik və G.4.6 bəndində təsvir edilən digər sahələr.

Konkret yerə xas olan məlumatlar tətbiq edilirsə, onlar şəffaf şəkildə sənədləşdirilməlidir. Milli yanaşma istifadə olunursa, məlumatlar verifikasiya edilmiş tədqiqatlara, resenziya olunmuş tədqiqatlara və ya oxşar elmi sübutlara əsaslanmalı və sənədləşdirilməlidir.

G.3 Karbon ehtiyatlarının uçuşu

Karbon ehtiyatları İQ rezervuarlarında saxlanılan karbonun (C) miqdarını, o cümlədən torpağın üzvi maddələrində, yerüstü və yeraltı biokütlələrdə, ölü üzvi maddələrdə (DOM) və yığılmış ağac məhsullarında C ehtiyatlarını əks etdirir. Bu C ehtiyatları geri çevrilə biləndir və onlar nəticə etibarilə atmosfərə buraxılır ki, bu da İQ inventarlarında C ehtiyatlarının işlənməsinə təsir göstərir. Onlar biogen karbon kateqoriyası üzrə ayrıca məruzə edilməlidir. İQ-in xalis axını atmosfərə buraxılan CO_2 emissiyalarının və atmosferdən təmizlənmələrin xalis cəmi miqdarıdır.

C ehtiyatlarında dəyişikliklərin miqdar analizi aşağıdakılar haqqında məlumatlardan istifadə etməklə aparıla bilər:

- a) iki müxtəlif vaxtda ehtiyatların ölçüsü (məsələn, metrik ton C/hektar) və
- b) CO_2 -nin kütlə vahidi ilə ölçülmüş C ehtiyatına nəzərən CO_2 emissiyalarının və CO_2 təmizlənmələrinin xalis balansı.

Hər iki miqdar analizi variantı üçün təşkilatlar vahid torpaq dərinliklərindən istifadə edən üsulları tətbiq etməlidirlər. Təşkilatlar karbon ehtiyatının ölçüsü haqqında məlumat verirlərsə, ehtiyat dəyişikliyinə kütləsini 44/12-yə, yəni CO_2 və elementar karbonun molekulyar çəkirlərinin nisbətində vurmaqla nəticələri xalis axın məlumatlarına çevirə bilərlər. Üzvi torpaqları olan bataqlıq mühitlərdə sekvestrasiyanın uçuşu zamanı C sekvestrasiyasının sürətləri nisbətən yavaş olduğu üçün əhəmiyyətsiz hesab edilə və buna görə də nəzərə alınmaya bilər.

Bəzi hallarda karbon ehtiyatlarında dəyişiklik təbii fəlakətlər, ekoloji xidmətlərə görə ödənişlər (PES) və mühafizə olunan ərazilərdəki dəyişikliklər səbəbindən baş verə bilər. Bu cür hallarda, CO₂ axınlarının uçuşu kənd təsərrüfatı fəaliyyətləri ilə eyni şəkildə aparılmalıdır.

G.4 Karbon ehtiyatlarında baş verən dəyişikliklərin vaxta görə amortizasiyası

G.4.1 Ümumi müddəalar

Torpağın becərilməməsi ilə bağlı qərar qəbulu kimi idarəetmə təcrübələrində baş verən dəyişikliklər C ehtiyatlarına onilliklər ərzində təsir göstərə bilər. Təxmini qiymətləndirmə məlumatları bütün keçid dövrü üçün hazırlanırsa, karbon ehtiyatlarında dəyişikliklərin amortizasiyası tələb oluna bilər. CO₂ axınları aşağıdakı məqsədlərlə amortizasiya oluna bilər: odunlu biokütlə ehtiyatlarında sekvestrasiya; mineral torpaqlar üçün üzvi C ehtiyatlarında sekvestrasiya; mineral torpaqlar üçün üzvi C ehtiyatlarından emissiyalar; və odunlu biokütlə ehtiyatlarından emissiyalar. DOM-un parçalanmasından yaranan emissiyaların amortizasiyası məcburi deyil. Təşkilatlar mineral torpaqlarda DOM ehtiyatları və üzvi C ehtiyatları üçün 20 illik amortizasiya müddətini nəzərdə tuta bilər ki, bu da Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasına (UNFCCC) təqdim edilmiş milli İQ inventarlarında standart müddətdir.

G.4.2 Baza il

Kənd təsərrüfatında baza il üçün çoxillik baza dövrləri tövsiyə olunur, çünki İQ axını məlumatlarının ən azı üç illik baza dövrü üzrə orta hesabla götürülməsi daha reprezentativ baza dövrü formalaşdırır. Qeyri-kənd təsərrüfatı emissiyaları üçün baza il artıq müəyyən edilibsə, çoxillik baza dövrü həmin ilə əsaslanmalıdır. Inventar sərhədlərində dəyişiklik baş verdikdə və ya inkişaf prosesləri baza inventarına ciddi təsir göstərdikdə (məsələn, mülkiyyətdə/nəzarətdə və ya istifadə edilən hesablaşma metodologiyalarında dəyişikliklər), baza il inventarları yenidən hesablanmalı ola bilər.

G.4.3 İQ kateqoriyaları

Kənd təsərrüfatı emissiyaları və təmizlənmələri aşağıdakı kimi məruzə edilir:

- a) birbaşa emissiyalar;
- b) dolaylı emissiyalar; və
- c) ayrıca məruzə edilən biogen emissiyalar və təmizlənmələr.

Emissiya axınları emissiyalara (mənbələr) və təmizlənmələrə (uducular) əsaslanır. Kənd təsərrüfatına aid birbaşa emissiyaların kateqoriyaları/alt kateqoriyaları iki növə təsnif edilə bilər: mexaniki və qeyri-mexaniki (bax: Cədvəl G.1). Hər növ üzrə kateqoriyalar öz növbəsində alt kateqoriyalara bölünə bilər. Hər bir təsnifat qrupuna aid axınlar fərqli olur və İQ inventarlarına mühüm təsir göstərir. Birbaşa, dolaylı və biogen emissiyaların/təmizlənmələrin məruzə edilməsi ilə yanaşı, təşkilatın dəyər zəncirinin əvvəlki və sonrakı mərhələlərində həyata keçirdiyi fəaliyyətlərlə bağlı emissiyalar da hesabatda daxil edilə bilər. Kənd təsərrüfatına aid dolaylı emissiyaların kateqoriyaları/ alt kateqoriyaları Cədvəl G.2-də və G.3-də təsvir olunur. Kənd təsərrüfatına aid biogen karbon alt kateqoriyaları Cədvəl G.4-də təsvir olunur. Cədvəl G.5-də hesabatda daxil edilməli olmayan İQ-lərə nümunələr verilmişdir.

Cədvəl G.1 — Kənd təsərrüfatından yaranan birbaşa emissiyalarla bağlı İQ-lərin məruzə edilməsi

İQ emissiyalarının mənbələri Kateqoriya – Alt kateqoriya	Nümunələr	Məruzə edilən İQ-lər: müəyyən edilmiş vahidlərdən istifadə edərək
Kateqoriya 1: Birbaşa İQ emissiyaları		
1.1	Stasionar avadanlıqda yanmadan yaranan birbaşa emissiyalar	
Stasionar avadanlıq – mədən yanacağı	Generatorlar, qazanlar, kogenerasiya qurğuları,	CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}

İQ emissiyalarının mənbələri Kateqoriya – Alt kateqoriya	Nümunələr	Məruzə edilən İQ-lər: müəyyən edilmiş vahidlərdən istifadə edərək
	dəyirmanlar, quruducular, suvarma qurğuları	
Stasionar avadanlıq – biogen yanacaq	Yuxarıdakı kimi	CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}
1.2 Səyyar avadanlıqda yanmadan yaranan birbaşa emissiyalar		
Səyyar avadanlıq – mədən yanacağı	Şümləmə, toxum səpini, məhsul yığılı, daşınma	CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}
Səyyar avadanlıq – biogen yanacaq	Yuxarıdakı kimi	CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}
1.3 Sənaye prosesi	Tətbiq edilmir	Tətbiq edilmir
1.4 Antropogen sistemlərdə istilik effekti yaradan qazlarının buraxılmasından yaranan birbaşa nəzarətsiz emissiyalar		
Soyutma, kondisioner sistemi	Dondurucu, soyuducu, sərinləşdirici qurğular	HFC, PFC, CO _{2e}
Gübrələrin və torpaq yaxşılaşdırıcılarının əlavə edilməsi	Sintetik gübrə formulaları, məsələn. susuz ammoniyak və ya ammonium nitrat, karbamid	N ₂ O, CO _{2e}
Heyvandarlıq tullantılarının torpağa əlavə edilməsi	Peyin	CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}
Bitki qalıqlarının torpağa əlavə edilməsi	Qarğıdalı qıçaları və ya buğda küləsi	CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}
Torpaqların şümlənməsi və qurudulması	Şümləmə, şümun qurudulması	CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}
İntestinal fermentasiya	Gövşəyən heyvanlar	CH ₄ , CO _{2e}
Torpağa əhəng əlavə edilməsi		CO ₂ , CO _{2e}
Çəltik becərilməsi		CH ₄ , CO _{2e}
Savannaların açıq yandırılması, tarlalarda qalan məhsul qalıqları, DOM		CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}
Anaerob parçalanma		CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}
Üzvi tullantıların kompostlaşdırılması		CH ₄ , CO _{2e}
1.5 Torpaqdan istifadəyə, torpaqdan istifadənin dəyişməsinə və meşə təsərrüfatına aid birbaşa emissiyalar və təmizlənmələr		
Torpaqdan istifadənin birbaşa dəyişməsi (dLUC)	Aşağıdakıların çevrilməsindən yaranan CO ₂ emissiyaları:	CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}

Cədvəl G.2 — Kənd təsərrüfatından yaranan dolayı emissiyaların məruzə edilməsi

Dolayı İQ emissiyaları Kateqoriya – Alt kateqoriya	Nümunələr	Məruzə edilən İQ-lər: müəyyən edilmiş vahidlərdən istifadə edərək
2	Kateqoriya 2: İdxal olunan enerjiden yaranan dolayı İQ emissiyaları	
2.1	İdxal olunan enerjiden yaranan dolayı emissiyalar	Elektrik şəbəkəsinin emissiyalarını hesablamaq üçün standarta baxın
		CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}

Təşkilatın kənd təsərrüfatından yaranan və Cədvəl G.3-də göstərilən emissiyaların (dəyər zəncirinin əvvəlki/sonrakı mərhələsində) məruzə edilməsi məcburi deyil, lakin tövsiyə edilir.

Cədvəl G.3 — Təşkilatın kənd təsərrüfatından yaranan emissiyalarının (dəyər zəncirinin əvvəlki/sonrakı mərhələsində) məruzə edilməsi

İQ emissiyaları Kateqoriya – Alt kateqoriya		Nümunələr	Məruzə edilən İQ-lər: müəyyən edilmiş vahidlərdən istifadə edərək
3	Kateqoriya 3: Daşınmadan yaranan dolayı İQ emissiyaları		
3.1	Dəyər zəncirinin əvvəlki mərhələsində malların daşınmasından və paylanmasıdan yaranan emissiyalar	Yükdaşıma, anbarlama	CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}
3.2	Dəyər zəncirinin sonrakı mərhələsində malların daşınmasından və paylanmasıdan yaranan emissiyalar	Yükdaşıma, anbarlama	CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}
4	Kateqoriya 4: Təşkilatın istifadə etdiyi məhsullardan yaranan dolayı İQ emissiyaları		
4.1	Satın alınan mallardan emissiyalar		
	Enerji istehsalı	Mədən yanacaqları	CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}
	Gübrə istehsalı	Azot, karbamid, fosfor, kalium	CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}
	Yem istehsalı	Üyütmə, qurutma	CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}
	Aqrokimyəvi məhsul istehsalı	Pestisidlər, herbisidlər, funqisidlər	CO ₂ , CH ₄ , N ₂ O, CO _{2e}

Cədvəl G.4 — Kənd təsərrüfatından yaranan biogen karbon

	İQ emissiyaları/təmizlənmələri Kateqoriya – Alt kateqoriya	Nümunələr	Məruzə edilən İQ-lər: müəyyən edilmiş vahidlərdən istifadə edərək
Kateqoriya 1: Birbaşa İQ emissiyaları və təmizlənmələri			
Torpaqdan istifadəyə, torpaqdan istifadənin dəyişməsinə və meşə təsərrüfatına aid birbaşa emissiyalar və təmizlənmələr	Torpaqdan istifadənin idarə edilməsi		
		Torpaqda olan C ehtiyatlarına/ehtiyatlarından CO ₂ axınları	CO ₂ , CO _{2e}
		Yerüstü və yeraltı odunlu biokütləyə/biokütlədən (məsələn, meyvə bağlarında, üzüm bağlarında və aqromeşə sistemlərində olan odunlu bitki örtüyü) CO ₂ axınları	CO ₂ , CO _{2e}
		Ölü üzvi materiala/materialdan (DOM) CO ₂ axınları	CO ₂ , CO _{2e}
		Qeyri-enerji məqsədləri üçün bitki qalıqlarının yandırılması	CO ₂ , CO _{2e}
		İdarə olunan meşəlik ərazilər (məsələn, ağac zolaqları, oduncaq istehsalı üçün salınan meşə zolaqları)	CO ₂ , CO _{2e}
	Torpaqdan istifadədə dəyişikliklə (LUC) bağlı C sekvestrasiyası	Meşə salınması və ya meşələrin bərpasından sonra torpaq və biokütlə tərəfindən	CO ₂ , CO _{2e}

		CO ₂ -nin təmizlənməsi	
Səyyar avadanlıqda yanmadan yaranan birbaşa emissiyalar	Bioyanacaqların yanması	Səyyar avadanlıq: şumlama, səpin, məhsul yığılı, daşınma	CO ₂ , CO _{2e}
Stasionar avadanlıqda yanmadan yaranan birbaşa emissiyalar		Stasionar avadanlıqlar: generatorlar, qazanlar, kogenerasiya qurğuları, dəyirmanlar, quruducular, suvarma qurğuları	CO ₂ , CO _{2e}
Antropogen sistemlərdə istilik effekti yaradan qazlarının buraxılmasından yaranan birbaşa nəzarətsiz emissiyalar	Üzvi tullantıların kompostlaşdırılması		CO ₂ , CO _{2e}
Antropogen sistemlərdə istilik effekti yaradan qazlarının buraxılmasından yaranan birbaşa nəzarətsiz emissiyalar	Bağçılıqda istifadə olunan yetişdirmə substratının oksidləşməsi		CO ₂ , CO _{2e}

Təbii fəlakətlərlə bağlı İQ axınları birbaşa, dolayı və biogen karbon kateqoriyalarından ayrılıqda, ayrıca bənd sətirində məruzə edilə bilər.

Şirkətlərin Cədvəl G.5-də göstərilən məlumatları məruzə etməsi tələb olunmur.

Cədvəl G.5 — Hesabata daxil edilməsi tələb olunmayan İQ-lər

Kateqoriya – Alt kateqoriya	Nümunələr	Məruzə edilməyən İQ-lər
Ot bitkiləri tərəfindən CO ₂ -nin təmizlənməsi	Odonlu kökü olmayan birillik, ikiillik və ya çoxillik bitkilər	Məruzə edilmir
Mal-qaraya/mal-qaradan CO ₂ axınları	Heyvan toxumalarının bir hissəsi olan və ya heyvanların tənəffüsündən yaranan karbon inventarda məruzə edilməməlidir	

G.4.4 Kənd təsərrüfatı məhsullarında karbonun saxlanması

Taxıllar, meyvələr, tərəvəzlər, heyvandarlıq məhsulları, quşçuluq məhsulları və əlaqədar məhsullar daxil olmaqla, kənd təsərrüfatı ərzaq məhsullarının əksəriyyəti qısamüddətli və məhsul yığılından sonra qısa müddətdə istehlak olunur. Bu məhsullarla bağlı İQ emissiyaları və təmizlənmələri hesabatda qiymətləndirmə dövrünün başlanğıcında buraxılmış və ya təmizlənməmiş kimi daxil edilə bilər. Digər tərəfdən, xüsusi kənd təsərrüfatı məhsulları karbonu daha uzun müddət saxlamaq potensialına malikdir. Məsələn, çətənədən emal vasitəsilə kağız, toxuculuq məmulatları, geyim, bioloji parçalana bilən plastik və tikinti materialları kimi məhsullar hazırlana bilər və pambıq bir sıra toxuculuq məmulatlarının hazırlanmasında istifadə olunur.

Kənd təsərrüfatı məhsullarında karbonun saxlanması ilə bağlı tələblər və təlimatlar ISO 14067 standartında təsvir edilmişdir.

G.4.5 Təsirin azaldılması tədbirləri

Bax: Maddə 7. İQ emissiyalarını azalda və təsərrüfat fəaliyyətini yaxşılaşdırma bilən fəaliyyət və təcrübə nümunələrinə aşağıdakılar daxildir: torpaqlarda karbonun tutulması və saxlanması; örtük bitkiləri; mühafizə məqsədilə şumlama; küləkdən qoruyan meşələr; GPS

sistemlərinin tətbiqi ilə aparılan dəqiq əkinçilik (gübrələrin idarə edilməsi); gövşəyən heyvanlardan İQ emissiyalarının azaldılması; bərpa olunan enerji sistemlərinə keçid (günəş, külək, su, bioqaz); bərpa olunan enerji ilə su isitmə sistemlərinə keçid; çəltik əkinində fasiləli selləmə təcrübələrinə keçid, karbonun tutulması və saxlanması ilə müşayiət olunan bioenerji istehsalı (BECCS).

G.4.6 İQ məlumatlarının məruzə edilməsi

Hesabatlılıq tələbləri, o cümlədən hesabatlılıq sərhədləri, hesabat dövrü, baza il və kateqoriyalar üzrə baza il inventarı, habelə inventara daxil edilməyən xüsusi mənbələr və ya əməliyyatlar haqqında məlumatları Maddə 9-da əldə edə bilərsiniz. Hazırkı sənəddə qeyd olunan bütün İQ-lər haqqında hesabat verilməsi tələb olunur: hesabatda İQ-lərin təsnifatı verilir və onların hər biri üzrə göstərici həm metrik tonla, həm də metrik ton CO₂ ekvivalenti (CO₂e) ilə ifadə olunur.

G.5 Hazırkı kənd təsərrüfatı haqqında təlimatla əhatə olunmayan sahələr

Bu qoşmada aşağıdakı sahələr üzrə kənd təsərrüfatı haqqında təlimat təqdim olunmur:

- layihə səviyyəsində uçot metodları ehtiva edilmir;
- C sekvestrasiyasının daimiliyi nəzərdən keçirilmir; bunun əvəzinə, C ehtiyatlarına/ehtiyatlarından axınlar barədə hesabat sadəcə onlar baş verdikdə (və ya baş verməsi proqnozlaşdırıldıqda) təqdim olunur;

QEYD 1 Bu sahələr üzrə təlimat üçün bax: ISO 14064-2.

- İQ-lərin məhsul səviyyəsində uçotu metodları ehtiva edilmir (məsələn, məhsul kateqoriyaları qaydası);

QEYD 2 Bu sahələr üzrə təlimat üçün bax: ISO 14067.

- torpaqdan istifadədə dolayı dəyişiklik (iLUC) üzrə uçot metodları təqdim olunmur;
- təsərrüfatlarda yerləşən torpaq, biokütlə və ya digər mənbələrdən, meşələrin bərpası və ya deqradasiyaya uğramış torpaqların bərpasından və ya gübrələrin idarə edilməsində dəyişikliklərdən karbon kompensasiyası kreditlərinin yaradılması üçün lazım olan uçot mərhələləri nəzərdən keçirilmir;
- karbon kompensasiya kreditlərinin potensial mənbələri olan kənd təsərrüfatına aid karbon kompensasiyaları və bərpa olunan enerji layihələri nəzərdən keçirilmir:
 - külək turbinləri, günəş panelləri, günəş enerjisi ilə su qızdırılması, kogenerasiya üçün anaerob parçalayıcılar, mikro miqyaslı hidroelektrik enerji istehsalı (adətən ~100 kVt-dan az);
 - ağacəkmə, qısa rotasiya ilə meşəsalma, biokütlə yanacağından digər mənbələri;
 - elektrik və ya istilik enerjisi üçün yanacaq kimi metan hasil etmək məqsədilə anaerob parçalayıcıların quraşdırılması;
- İQ axınlarından başqa ətraf mühitə digər təsirlər, məsələn, hava çirkləndiricilərinin emissiyaları, su obyektlərinə təsirlər və sudan istifadə, eutrofikasiya, sağlamlığa və ətraf mühitə digər təsirlər nəzərdən keçirilmir. Nəticə etibarilə, hazırkı qoşmadakı təlimat özlüyündə bu və ya digər kənd təsərrüfatı təcrübəsinə aid İQ emissiyalarının azaldılması və digər ətraf mühitə təsirlər arasında mümkün kompromis variantları qiymətləndirmək üçün istifadə edilə bilməz.

Beynəlxalq səviyyədə razılaşdırılmış prosedur mövcud olduqda, karbon izi (CFP) tədqiqatlarında torpaqdan istifadədə dolayı dəyişikliyi (iLUC) nəzərdən keçirmək olar. Bütün seçim və ehtimallar əsaslandırılmalı və sənədləşdirilməlidir.

QEYD 3 iLUC-nin İQ hesabatına daxil edilməsi məqsədilə metodologiya və məlumatların işlənilib hazırlanması üçün davamlı tədqiqatlar aparılır.

ƏLAVƏ H (məlumat)

Ciddi dolay İQ emissiyalarının müəyyən edilməsi prosesi üzrə təlimat

H.1 Ümumi müddəalar

Bax: 5.2.3. Təşkilatlar ciddi dolay emissiyaları müəyyən etmək, qiymətləndirmək və seçmək üçün aşağıdakı prosesdən istifadə etməlidirlər.

H.2 İQ inventarının istifadə təyinatının müəyyən edilməsi

İstifadə təyinatına aşağıdakılar daxil ola bilər: normativ və ya könüllü açıqlama sxemləri, ictimai öhdəlik, emissiya kvotaları üzrə ticarət sxemləri, emissiyaların azaldılması və/və ya təmizlənmələr üzrə təşkilatın fəaliyyətinin və irəliləyişinin izlənməsi sistemi, İQ-lərin azaldılması proqramları, təşkilatın illik hesabatı, investorlar üçün məlumatlar, karbonla bağlı risklərin və ya imkanların müəyyən olunması və kompleks ekspertiza hesabatı.

H.3 İntinventarın istifadə təyinatına uyğun olaraq, dolay emissiyaların ciddiliyini qiymətləndirmək üçün meyarların müəyyən edilməsi

H.3.1 Meyarları müəyyən etmək üçün prinsiplərin necə tətbiq oluna biləcəyini nəzərdən keçirin.

— Müvafiqlik: Nəzərdə tutulmuş istifadəçi(lər)in (məsələn, müştərilər, təchizatçılar, investorlar, hökumətlər, QHT-lər) ehtiyaclarını ödəmək üçün hansı dolay emissiyaların və ya təmizlənmələrin təkliddə və ya digər mənbələrlə birgə seçilməli olduğunu nəzərdən keçirin.

— Tamliq: İntinventarın bütün müvafiq mənbələri ehtiva etməsi üçün ona hansı dolay emissiyaların və təmizlənmələrin daxil edilməli olduğunu nəzərdən keçirin.

— Ardıcılıq: İstifadəçinin əhəmiyyətli müqayisələr aparması (məsələn, inventarın daxilindəki İQ ilə bağlı məlumatlar arasında) üçün dolayı emissiyaların və təmizlənmələrin inventara daxil edilməsinin zəruri olub-olmadığını nəzərdən keçirin.

— Dəqiqlik: Dolayı emissiya və təmizlənmələrin təkliddə və ya digər mənbələrlə birgə inventara daxil edilməsinin inventarın cəmi göstəricilərinin qeyri-müəyyənlikdən kifayət qədər azad olması üçün zəruri olub-olmadığını nəzərdən keçirin.

— Şəffaflıq: Açıqlama və əsaslandırma olmadan dolayı emissiya və təmizlənmələrin inventara daxil edilməməsinin nəzərdə tutulmuş istifadəçilərin kifayət qədər inamla qərarlar qəbul etməsinə mane olub-olmadığını nəzərdən keçirin.

H.3.2 Dolayı emissiyaların ciddiliyini qiymətləndirmək üçün istifadə olunan meyarlara aşağıdakılar daxil ola bilər.

— Miqyas: Kəmiyyətə əhəmiyyətli olduğu güman edilən dolayı emissiyalar və ya təmizlənmələr.

— Təsir səviyyəsi: Təşkilatın emissiya və təmizlənmələr üzrə monitoring aparmaq və emissiyaları azaltmaq qabiliyyətinə malik olma dərəcəsi (məsələn, enerji səmərəliliyi, ekodizayn, müştərilərin cəlb edilməsi, texniki tapşırıqlar).

— Risk və ya imkan: Təşkilatın riskə (məsələn, maliyyə riskləri, tənzimləmə riskləri, təchizat zənciri riskləri, məhsul və müştəri riskləri, məhkəmə çəkişməsi riskləri, reputasiya riskləri daxil olmaqla iqlimlə bağlı risklər) məruz qalmasına və ya biznes üçün imkanlarına (məsələn, yeni bazar, yeni biznes modeli) təsir edən dolayı emissiyalar və ya təmizlənmələr.

— Sektora dair təlimat: Sektora dair təlimatda nəzərdə tutulduğu kimi, biznes sektoru tərəfindən əhəmiyyətli hesab edilən İQ emissiyaları.

— Kənar qaynaqlardan istifadə: Adətən əsas biznes fəaliyyətləri olmaqla icrası kənar qaynaqlara həvalə edilmiş fəaliyyətlərdən yaranan dolayı emissiyalar və təmizlənmələr.

— İşçilərin cəlb edilməsi: İşçiləri enerjiddən istifadəni azaltmağa sövq edə biləcək və ya iqlim dəyişikliyinə münasibətdə komanda ruhunu möhkəmləndirəcək dolayı emissiyalar (məsələn, enerjiyə qənaət təşviqləri, avtomobillərdən ortaqlar istifadə, karbon tullantıları ilə bağlı daxili qaydada qiymətlərin təyin edilməsi).

H.4 Dolayı emissiyaların müəyyən edilməsi və qiymətləndirilməsi

Hər bir dolayı emissiya kateqoriyası üçün daxili və xarici ekspertlər, sektora aid İQ təlimatı, ədəbiyyat icmalı və ya üçüncü tərəflərə məxsus məlumat bazası kimi resurslardan istifadə edərək, təfərrüatlı hesablamalarsız skrininq mərhələsi kimi dolayı emissiyaları müəyyən edin və qiymətləndirin.

QEYD Bu skrininq mərhələsində dolayı İQ emissiyalarının miqyasına xüsusi diqqət yetirilməlidir.

Təşkilatlar 5.2.4 bəndində göstərilmiş kateqoriyalar və Qoşma B-də göstərilmiş alt kateqoriyalar çərçivəsində dolayı emissiyaları müəyyən etmək məqsədilə öz dəyər zəncirlərini təsvir edə bilərlər.

H.5 Ciddi dolayı emissiyaları seçmək üçün meyarların tətbiq edilməsi

5.2.3 bəndində təsvir edildiyi kimi, təşkilatlar dolayı emissiya və təmizlənmələrin ciddiliyini qabaqcadan müəyyən edilmiş meyarları tətbiq etməklə müəyyən edirlər. Əksər hallarda, meyarların konkret dolayı emissiya və ya təmizlənmə mənbəyinə tətbiqi emissiya və ya təmizlənmənin ciddi olub-olmadığının aydın şəkildə müəyyənləşdirilməsi ilə nəticələnir.

Bəzi hallarda (məsələn, meyarlar kəmiyyət deyil keyfiyyət xarakterli olduqda), meyarların tətbiqi dolayı emissiya və ya təmizlənmələrin mənbəyinin ciddi olub-olmadığının aşkar şəkildə müəyyənləşdirilməsi ilə nəticələnməyə bilər. Buna görə də, meyarların daha dərin təhlili faydalı ola bilər.

NÜMUNƏ Dolayı emissiya mənbəyinin (məsələn, təşkilatın istifadə etdiyi mallar) təşkilatın ümumi dolayı emissiyalarının təqribən 10%-i olduğu təxmin edilir. Bu halda müvafiq

məlumatların əldə edilməsi çox baha başa gələ bilər və kəmiyyətce qiymətləndirilən emissiyaların dəqiqliyi aşağı ola bilər.

Dolayı emissiya mənbəyinin ciddi olub-olmadığını müəyyən etmək məqsədilə, təşkilat təxmin edilən miqyas meyarlarını məlumatların dəqiqliyi və əldə edilmə dəyəri, eləcə də digər meyarlar (məsələn, risk və imkan, nəzərdə tutulmuş istifadəçilərin ehtiyacları) ilə balanslaşdırmalıdır.

Təşkilat dolayı emissiya və təmizlənmələrin ciddi olub-olmaması ilə bağlı öz qərarını əsaslandırmalıdır.

BİBLİOQRAFIYA

- [1]ISO 9001, Keyfiyyəti idarəetmə sistemləri — Tələblər
- [2]ISO 10715, Təbii qaz — Nümunələrin götürülməsinə dair təlimatlar
- [3]ISO 10723, Təbii qaz — Analitik sistemlərin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi
- [4]ISO 13065, Bioenerji üzrə dayanıqlı inkişaf meyarları
- [5]ISO 14033, Ətraf mühitin idarə edilməsi — Ətraf mühitlə bağlı kəmiyyət xarakterli məlumatlar — Təlimatlar və nümunələr
- [6]ISO 14064-2, İstixana qazları — 2-ci hissə: İstixana qazlarının emissiyasının azaldılması və təmizlənməsinin artırılmasının miqdar analizi, monitorinqi və məruzə edilməsi üçün layihə səviyyəsində texniki xüsusiyyətlər və təlimat
- [7]ISO 14064-3, İstixana qazları — 3-cü hissə: İstixana qazları haqqında bəyanatların verifikasiya və validasiyası üzrə texniki xüsusiyyətlər və təlimat
- [8]ISO 14065, İstixana qazları — İstixana qazlarının validasiya və verifikasiya orqanlarının akkreditasiya və ya digər sertifikatlaşdırma formalarında istifadə etməsi üçün tələblər
- [9]ISO 14066, İstixana qazları — İstixana qazlarının validasiya və verifikasiya komandalarının səriştələri ilə bağlı tələblər
- [10]ISO 14067, İstixana qazları — Məhsulların karbon izi — Miqdar analizi üçün tələblər və təlimatlar
- [11]ISO/TR 14069, İstixana qazları — Təşkilatlarda istilik effekti yaradan qazlarının emissiyalarının miqdar analizi və məruzə edilməsi — ISO 14064-1 standartının tətbiq edilməsi üçün təlimat
- [12]ISO/IEC 17025, Sınaq və kalibrəmə laboratoriyalarının səriştəsi ilə bağlı ümumi tələblər
- [13]Davamlı İnkişaf üzrə Ümumdünya Biznes Şurası (WBCSD)/Ümumdünya Resurslar İnstitutu (WRI). “İstixana Qazları Protokolu, Korporativ Uçot və Hesabatlılıq Standartı”, aprel 2004-cü il və “İQ Protokolu, Korporativ Dəyər Zənciri (3-cü sahə) Uçot və Hesabatlılıq Standartı”, 2011. Mənbə: <https://ghgprotocol.org>
- [14]ISO/IEC 98-3 sayılı Təlimat. Ölçmənin qeyri-müəyyənliyi — 3-cü hissə: Ölçmədə qeyri-müəyyənliyin ifadə edilməsi üzrə təlimat (GUM:1995)
- [15]İqlim Dəyişikliyi üzrə Hökumətlərarası Panel (IPCC). İstixana qazlarının milli inventarlarına dair təlimatlar, 2006, 5 cild + düzəlişlər. Mənbə: <https://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/2006gl/index.html>
- [16]İqlim Reyestri. <https://www.theclimateregistry.org/>
- [17]Bilan Carbone®, 8-ci versiya. Metodoloji təlimatlar: Uçot prinsipləri və məqsədləri, 2017. Mənbə: <https://www.associationbilancarbhone.fr/http://www.associationbilancarbhone.fr/>
- [18]Ətraf mühit hesabatına dair Təlimatlar: İstixana qazı emissiyaları haqqında məcburi hesabatların verilməsində dair təlimatlar daxil olmaqla. DEFRA, Böyük Britaniya hökuməti, 2013. Mənbə: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/206392/pb13944-env-reporting-guidance.pdf
- [19]İqlim dəyişikliyi haqqında müqavilələr: əməliyyatlara dair təlimat. Ətraf Mühit Agentliyi, Böyük Britaniya hökuməti, 2013. Mənbə: <https://www.gov.uk/government/publications/climate-change-agreements-operations-manual--2>
- [20]Təchizat zənciri boyunca istilik effekti yaradan qazlarının emissiyalarının uçotu üzrə əsas təlimatlar. Versiya 1.0, mart, 2012-ci il. Ekologiya Nazirliyi və İqtisadiyyat, Ticarət və Sənaye Nazirliyi, Yaponiya hökuməti
- [21]Kanadanın obyektlərdən istilik effekti yaradan qazlarının emissiyaları haqqında hesabatlılıq proqramı. İstixana qazı emissiyalarının məruzə edilməsinə dair Texniki Təlimat. Kanada Ətraf Mühit Departamenti, noyabr, 2013-cü il
- [22]İnkişaf etməkdə olan kiçik ada dövlətləri. Birləşmiş Millətlər Təşkilatı. Mənbə: <https://sustainabledevelopment.un.org/topics/sids/list>

ICS: 13.020.40

Əsas sözlər: validasiya, verifikasiya, uyğunluğun qiymətləndirilməsi, validasiya və verifikasiya orqanları, ətraf mühitlə bağlı məlumatlar, istilik effekti yaradan qazlar

LAYIHƏ

Rəsmi nəşr
“Azərbaycan Standartlaşdırma İnstitutu”
Publik hüquqi şəxs

AZS ISO 14064-1:2024
İstilik effekti yaradan qazlar –
1-ci hissə: İstilik effekti yaradan
qazların emissiyalarının və
təmizlənməsinin miqdar analizi və
hesabat edilməsi üçün təşkilat səviyyəsində
texniki xüsusiyyətlər və təlimat